

Lot 3 - Evaluarea intervențiilor POR 2014 - 2020

Axa Prioritară 5 -

**Îmbunătățirea mediului urban și conservarea,
protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului
cultural**

Iulie 2019

Lot 3 - Evaluarea intervențiilor POR 2014-2020

Tema 5. Îmbunătățirea mediului urban și conservarea, protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural

RAPORT DE EVALUARE

DISCLAIMER

Prezentul raport reprezintă rezultatul unei evaluări independente efectuate de consorțiul condus de Lattanzio Advisory Spa (Lider Asociere) și Lattanzio Monitoring & Evaluation Srl (Asociat 2), în baza contractului încheiat cu Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, în luna septembrie 2018.

Opiniile exprimate aparțin consorțiului și nu reflectă în mod necesar opiniile Autorității Contractante, respectiv ale Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice și nici ale Autorității de Management pentru Programul Operațional Regional 2014-2020.

Numele și adresa Beneficiarului:

Ministerul Dezvoltării Regionale și
Administrației Publice
Str. Libertății nr. 17, latura Nord
050741, București - 5, ROMÂNIA
Tel/ Fax: +40372111512

Numele și adresa Consultantului:

Lattanzio Advisory Spa
Via Cimarosa, 4, 20144 Milano - ITALIA

Lattanzio Monitoring & Evaluation Srl
Via Cimarosa, 4, 20144 Milano - ITALIA

Liliana BOȘNEAGĂ - Coordonatorul evaluării AP 5

Anca Covaci, Director de proiect

Conținut

Listă abrevieri	3
Lista figurilor	4
Lista tabelor	5
Lista anexelor	5
1. Sumar executiv	6
2. Situația existentă	9
3. Etapele studiului	11
a). Literatura de specialitate	11
b). Colectarea datelor	14
c). Descrierea metodologiei	17
d). Limitări și constrângeri	22
4. Analiză și interpretare	23
a). Date colectate	23
b). Analiza datelor	24
cercetarea de birou (cereri de finanțare);	25
c). Rezultatele, constatările în urma analizei	54
5. Concluzii, recomandări și lecții învățate	59
Concluzii	60
Recomandări	61
Lecții învățate, modele de bune practici	63

Listă abrevieri

AC	Autoritatea Contractantă
ADR	Agenția pentru Dezvoltare Regională (sau la plural)
AFCN	Administrația Fondului Cultural Național
AM POR	Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Regional
AOR	Asociația Orașelor din România
ANAP	Agenția Națională pentru Achiziții Publice
BEI	Banca Europeană de Investiții
BDCE	Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei
BE POR	Biroul Evaluare a Programului Operațional Regional
BS	Contribuția de la Bugetul de Stat
CAE	Conformitate Administrativă și Eligibilitate
CCE	Comitetul de Coordonare a Evaluării
CdS	Caiet de Sarcini
CM POR	Comitetul de Monitorizare a Programului Operațional Regional
CNMI	Comisia Națională a Monumentelor Istorice
DALI	Documentația de avizare a lucrărilor de intervenții
DG PCU	Direcția Generală Capital Uman

DLRC	Dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității
DMI	Domeniul major de intervenție (cu referire la POR 2007-2013)
DPC	Direcția Patrimoniu Cultural
ETF	Evaluare Tehnico-Financiară
FEDR	Fondul European de Dezvoltare Regională
HG	Hotărâre de Guvern
IAT	Indicele de atractivitate turistică
IN	Indicator
INFC	Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
INP	Institutul Național al Patrimoniului
INS	Institutul Național de Statistică
ÎE	Întrebarea evaluării
MEN	Ministerul Educației Naționale
OECD	Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare
OI	Organism Intermediar
ONG	Organizație Non-Guvernamentală (sau la plural)
OT	Oferta Tehnică
PATN	Planul de Amenajare a Teritoriului Național
PDR	Plan de Dezvoltare Regională
PI	Prioritate de Investiții
PME	Planul Multianual de Evaluare
PNDR	Programul Național de Dezvoltare Rurală
POCU	Programul Operațional Capital Uman
POR	Programul Operațional Regional
POR MySMIS	Sistemul de monitorizare informatică pentru Programul Operațional Regional
SIDU	Strategie Integrată de Dezvoltare Urbană
SNCP	Strategia pentru Cultură și Patrimoniu Național
SUERD	Strategia Uniunii Europene pentru Regiunea Dunării
UAT	Unitate Administrativă Teritorială
UE	Uniunea Europeană
UM	Unitate de măsură
UMP	Unitatea de Management a Proiectului <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Cultură și Știință
UNESCO	Națiunilor Unite pentru Educație, Cultură și Știință

Lista figurilor

Figura 1: Distribuția regională a obiectivelor de patrimoniu cultural restaurate (număr și procent din total)	27
Figura 2: Distribuția regională a numărului de vizitatori/ an (număr și procent din total)	27
Figura 3: Distribuția regională a spațiului creat (mp și procent în total)	31

Lista tabelelor

Tabelul 1 - Total alocări AP 5 (valoare în Euro)	9
Tabelul 2 - Proiecte depuse în cadrul AP 5 (valoare în lei).....	9
Tabelul 3 - Proiecte depuse în cadrul AP 5 (număr)	10
Tabelul 4 - Raportul dintre valoarea FEDER, BS, FEDER+BS cereri depuse și alocări.....	11
Tabelul 5 - Matricea evaluării.....	23
Tabelul 6 - Distribuția categoriilor de monumente pe regiuni de dezvoltare	28

Lista anexelor

Anexa 1 Bibliografia literaturii de specialitate	
Anexa 2 Alți indicatori relevanți pentru axa prioritară	
Anexa 3 POR Campania și POR Marche, Italia	
Anexa 4 Benchmarking PI 5.2	
Anexa 5 Tabele și grafice rezultate din preluarea și prelucrarea datelor din MySMIS	
Anexa 6 Chestionar beneficiari PI 5.1, răspunsuri și grafice	
Anexa 7 Chestionar beneficiari PI 5.2, răspunsuri și grafice	
Anexa 8 Ghiduri și rapoarte focus grupuri	
Anexa 9 Lista persoanelor intervievate	
Anexa 10 Studii de caz	
Anexa 11 Concluzii interviuri factori interesați	
Anexa 12 Proiect SPIRE Baia Mare	
Anexa 13 Complementaritatea POR	
Anexa 14 Chestionare ONG	
Anexa 15 Situația actuală a monumentelor istorice	
Anexa 16 Acțiuni de comunicare și sprijin ADR coroborat cu cereri, contracte, monumente	
Anexa 17 Durata procesului de la depunere la contractare	
Anexa 18 Situația întârzierilor din rapoartele de monitorizare	
Anexa 19 Detalii ale analizei sustenabilității din cereri de finanțare	
Anexa 20 Indicele atractivității turistice pentru locațiile contractelor AP 5	
Anexa 21 Tabel corelare comentarii / modul de rezolvare	

1. Sumar executiv

Prezentul raport cuprinde rezultatele evaluării Axei Prioritare 5 „Îmbunătățirea mediului urban și conservarea, protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural” din cadrul POR 2014-2020. Axa cuprinde 2 priorități de investiție (PI), PI 5.1 ” Conservarea, protecția, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural” și PI 5.2 ” Realizarea de acțiuni destinate îmbunătățirii mediului urban, revitalizării orașelor, regenerării și decontaminării terenurilor industriale dezafectate (inclusiv a zonelor de reconversie), reducerii poluării aerului și promovării măsurilor de reducere a zgomotului.

Rezumatul executiv prezintă constatările, concluziile și recomandările obținute și oferă răspunsuri la întrebările de evaluare, în urma aplicării metodologiei și instrumentelor specifice unei astfel de evaluări.

1. Concluzii

- Restaurarea patrimoniului (rezultatele intervențiilor AP 5.1), pe termen mediu și lung, cu un set de politici coerente și susținute la nivel central și local, va determina dezvoltarea și diversificarea economiilor locale. Aceste intervenții sunt, în opinia beneficiarilor și a factorilor interesați, de o deosebită importanță, având în vedere potențialul deținut de România. Pentru localitățile de dimensiuni mai mici, integrarea obiectivelor finanțate prin POR în circuite turistice și obținerea statutului de stațiune turistică, poate reprezenta motorul revigorării economice cu real impact asupra nivelului de trai al comunităților. Cu toate acestea, evaluarea modului în care intervențiile vor contribui la diversificarea economiilor locale este dificil de cuantificat, în lipsa unor indicatori și a surselor de colectare a acestora;
- Intervențiile POR sunt complementare cu alte măsuri finanțate în cadrul PND, cu programul Ro-Cultura, dar și cu programul european URBAN Innovative Actions. Parteneriatele în implementarea proiectelor, capacitate financiară și asigurarea unui management de proiect profesionist sunt premisele sustenabilității intervențiilor;
- În ceea ce privește stadiul actual al implementării POR, se poate afirma că nu se conturează motive pentru a aprecia că operațiunile finanțate nu se vor finaliza în termenul prevăzut. Cu toate că au existat întârzieri în demararea programului, intervențiile din cadrul AP5 sunt aproape în totalitate în linie cu planurile de activități. În baza analizei efectuate, s-a constatat că doar aproximativ 8% dintre contracte au înregistrat întârzieri, dar bună parte dintre beneficiarii în cauză au reactualizat planul de activități. Există un număr mic de contracte (1,27%) ce au fost considerate cu risc moderat sau mare;
- La nivel regional, regiunea NV înregistrează un procent de absorbție superior celui la nivel mediu european (27,13% față de 27% la aceeași dată) și regiunea SV Oltenia are un procent puțin sub această medie (21,91%);
- Ținta financiară intermediară pentru anul 2018 de 54.117.647 Euro, asumată prin Cadrul de performanță, privind suma totală a cheltuielilor eligibile din sistemul Autorității de Certificare, este îndeplinită în proporție de 73,86%. Considerând întârzierea lansării apelurilor de propuneri, rezultatul este unul pozitiv.

2. Recomandări

- În vederea reducerii perioadei de contractare, se recomandă utilizarea resurselor de asistență tehnică pentru suplimentarea personalului intern, precum și evidențierea versiunii cele mai recente în MySMIS a cererii de finanțare rezultate în urma modificărilor, pentru consolidarea pachetului de documente necesar contractării;
- Renunțarea la solicitarea documentelor care există deja la dosarul contractului, ar **eficientiza procesarea cererilor de plată/ rambursare**;
- Este nevoie de utilizarea mai eficientă a MySMIS prin evitarea încărcării multiple a informației/ documentelor. Se recomandă verificarea datelor existente în sistem, în special a indicatorilor pentru a preveni inadvertențele în raport cu datele existente la nivelul OI și informațiile prevăzute în cererile de finanțare;
- În vederea creșterii relevanței intervențiilor POR și reducerii disparităților regionale, alocările bugetare trebuie să respecte specificul regional (de ex: alocările pentru patrimoniul cultural să fie corelate cu potențialul monumentelor istorice din cadrul fiecărei regiuni de dezvoltare), dar și considerarea finanțării și altor tipuri de operațiuni, cu un grad înalt de sustenabilitate și mai eficiente (de ex., proiectul SPIRE);
- Îmbunătățirea sistemului de indicatori pentru o cuantificare realistă și acurată a efectelor (de ex., diferențierea indicatorilor de realizare - mp reabilitați și de rezultat - nr. obiective, nr. turiști; utilizarea indicatorilor compoziți - indicele atractivității patrimoniului/ siturilor sprijinite) poate determina eficacitatea AP;
- Pentru creșterea capacității de elaborare și implementare a politicilor regionale, se impun măsuri pentru creșterea capacității administrative la nivelul UAT, în special în domeniul achizițiilor publice și managementului de proiect, dar în privința promovării parteneriatului la nivel local între beneficiari, mai ales la nivelul APL de mici dimensiuni.
- Pentru creșterea eficacității procesului de management al implementării, recomandăm:
 - Deschiderea liniilor de finanțare imediat după aprobarea POR;
 - O mai largă consultare a ghidului solicitantului pentru un conținut mai clar și ușor de completat al cererii de finanțare;
 - Sesiuni de pregătire cu solicitanții pentru clarificarea conținutului ghidului solicitantului, (criteriile de eligibilitate, costuri eligibile și încadrarea anumitor spețe);
 - Dimensionarea resurselor de personal la nivel de AM și OI în conformitate cu gradul de încărcare a sarcinilor;
 - Utilizarea susținută a resurselor de asistență tehnică în momentele de vârf de sarcină;
 - Evaluarea periodică a campaniilor de promovare POR pentru a stabili eficiența pe diferite canale de promovare (de exemplu, prin sondaj la nivelul grupurilor țintă).

Alte măsuri de interes pentru Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice:

- Elaborarea de planuri teritoriale și locale de peisaj integrate celor de amenajare a teritoriului și de management al monumentelor și al siturilor istorice;
- Realizarea unor planuri integrate de dezvoltare urbană, inclusiv prin includerea reconversiei culturale a unor zone în cartiere creative, centre culturale etc.;
- Includerea dimensiunii culturale și a problematicii privind calitatea locuirii în programele de regenerare urbană și rurale dezvoltate;

- Întărirea cooperării interinstituționale pentru realizarea unui cadru unitar privind sistemul de protecție a patrimoniului natural construit și a peisajului, pregătirea și formarea de restauratori, manageri de sit patrimonial. Un plan de acțiune pentru creșterea numărului de experți acreditați, care să poată interveni asupra patrimoniului, trebuie elaborat împreună cu autoritățile de resort (Ministerul Culturii și Identității Naționale și unitățile descentralizate la nivel județean);
- Inițierea unor proiecte-pilot/ programe-cadru de dezvoltare locală și regională care să includă patrimoniul construit și alte elemente de patrimoniu cultural imaterial, să integreze dimensiunea conservării și cea a transmiterii patrimoniului cultural imaterial către noile generații (de ex., comuna Limanu).

3. Lecții învățate, modele de bune practici

- Buna colaborare dintre AM și OI POR a condus la îmbunătățirea condițiilor de eligibilitate pe durata lansării diferitelor apeluri (ex. proiectele "nefinalizate") în raport cu primele lansări din 2016 (ex.: introducerea unei noi categorii de solicitanți, acceptarea autorizației de construcție și a contractului de lucrări semnat în locul actelor doveditoare ale proprietății la depunerea proiectului, acceptarea lucrărilor de extindere, acceptarea ca și reprezentant legal și a parohului nu numai a chiriarului, eliminarea obligativității digitizării sitului);
- Cumularea de etape a dus la reducerea perioadei de evaluare și selecție (vizita la fața locului în ETF);
- Scurtarea perioadei de implementarea POR prin semnarea contractului la stadiul de SF/PT;
- Un nou mecanism al cererilor de plată, introdus în aprilie 2013, cu impact substanțial asupra creșterii gradului de absorbție.
- O mai bună planificare a activităților din faza de concepție a cererii de finanțare are o marjă mai mare de siguranță. De asemenea, consultarea opiniei unui constructor/contractor cu experiență poate face diferența dintre un plan realist și unul mult prea ambițios;
- Beneficiarii au conștientizat necesitatea unei colaborări permanente cu furnizori profesioniști, dar și a comunicării cu departamentele din sistemul de implementare a POR;
- În cazul proiectelor care presupun aplicarea unor concepte cu un quantum mare de soluții ce pot fi definitive doar prin detaliile de execuție aferente etapei PT, beneficiarul ar trebui să solicite prestatorului din faza SF/DALI și un caiet de sarcini pentru realizarea PT;
- Implicarea directă a beneficiarului în toate fazele proiectului este o condiție de bază a succesului (urmărirea activității firmei de consultanță);
- În cazul în care beneficiarul alege să detalieze soluția estimată în SF/DALI printr-un concurs de soluții, este necesar să se solicite: detalierea conceptului, detalierea obiectelor componente, materiale, soluții, tehnologii adecvate, criterii pentru selectarea furnizorilor.

Situația existentă

Axa prioritară 5 „Îmbunătățirea mediului urban și conservarea, protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural” vizează următoarele priorități de investiție:

- Prioritatea de investiții 5.1 - Conservarea, protecția, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural;
- Prioritatea de investiții 5.2 - Realizarea de acțiuni destinate îmbunătățirii mediului urban, revitalizării orașelor, regenerării și decontaminării terenurilor industriale dezafectate (inclusiv a zonelor de reconversie), reducerii poluării aerului și promovării măsurilor de reducere a zgomotului.

Operațiunile din cadrul AP 5 se subscriu **Obiectivului Tematic 6 - Protecția mediului și promovarea utilizării eficiente a resurselor.**

Până la data de 31.12.2018 (aceasta este data de referință pentru toate statisticile din prezentul studiu) au fost lansate **13 apeluri de propuneri de proiecte. Alocare totală a POR (FEDR + BS) pentru AP 5 este de 435.122.890 Euro.**

Tabelul 1 - Total alocări AP 5 (valoare în Euro)

Alocare, Euro	Total Axa 5			5.1.			5.2.		
	Total	FEDR	Buget Stat	Total	FEDR	Buget Stat	Total	FEDR	Buget Stat
1. Nord-Est	56,099,936	47,684,946	8,414,990	43,733,362	37,173,358	6,560,004	12,366,574	10,511,588	1,854,986
2. Sud-Est	47,609,655	40,468,206	7,141,449	37,114,664	31,547,464	5,567,200	10,494,991	8,920,742	1,574,249
3. Sud - Muntenia	50,429,069	42,864,708	7,564,361	39,312,571	33,415,685	5,896,886	11,116,498	9,449,023	1,667,475
4. Sud-Vest Oltenia	38,350,441	32,597,875	5,752,566	29,896,535	25,412,055	4,484,480	8,453,906	7,185,820	1,268,086
5. Vest	37,709,666	32,053,216	5,656,450	29,397,012	24,987,460	4,409,552	8,312,654	7,065,756	1,246,898
6. Nord - Vest	40,771,278	32,617,022	8,154,256	26,595,745	21,276,596	5,319,149	14,175,533	11,340,426	2,835,107
7. Centru	45,911,598	39,024,858	6,886,740	35,790,924	30,422,285	5,368,639	10,120,674	8,602,573	1,518,101
8. București - Ilfov	44,277,620	37,635,978	6,641,642	34,517,136	29,339,566	5,177,570	9,760,484	8,296,412	1,464,072
ITI	42,599,422	36,209,509	6,389,913	32,027,534	27,223,404	4,804,130	10,571,888	8,986,105	1,585,783
SUERD	31,364,205	26,659,574	4,704,631	18,585,732	15,797,872	2,787,860	12,778,473	10,861,702	1,916,771
Total	435,122,890	367,815,892	67,306,998	326,971,215	276,595,745	50,375,470	108,151,675	91,220,147	16,931,528

Sursa: date preluate din MySMIS de Evaluator

NB Repartizarea alocărilor financiare orientative, la nivel regional, aferente modificării POR 2014 - 2020 (Procedură scrisă Iunie 2018): 435,1 mil Euro, din care 327,0 mil Euro (circa 75%) pentru obiectivul specific 5.1. Impulsionarea dezvoltării locale prin conservarea, protejarea și valorificarea patrimoniului cultural și a identității culturale și, respectiv, 108,1 mil Euro (circa 25%) pentru obiectivul specific 5.2. Reconversia și refuncționalizarea terenurilor și suprafețelor degradate, vacante sau neutilizate din orașele mici, mijlocii și municipiul București.

În cadrul acestor apeluri au fost **depuse 373 de proiecte, din care 275 proiecte în cadrul PI 5.1 și 98 de proiecte în cadrul PI 5.2. Valoarea acestor proiecte este de 3.771.100.728 lei.**

Tabelul 2 - Proiecte depuse în cadrul AP 5 (valoare în lei)¹

Anul	Nume Apel	Buget proiecte depuse Axa 5		
		OS 1	OS 2	Total

¹ Calculele alocării POR în lei s-au realizat pe baza cursului mediu de schimb de 4,6611 RON/EUR aferent lunii iunie 2018 (data pentru Repartizarea alocărilor financiare orientative, la nivel regional, aferente modificării POR 2014 - 2020.

2016	POR/2016/5/5.1/1 apel istoric 7 regiuni	1.943.518.106		1.943.518.106
	POR/2016/5/5.1/1 apel istoric BI	25.540.480		25.540.480
	POR/2016/5/5.2/1/apel istoric 7 regiuni	1.888.719	254.214.273	256.102.992
2017	POR/2017/5/5.1/1/2	194.410.514		194.410.514
	POR/2017/5/5.1/3	111.808.802		111.808.802
	POR/2017/5/5.1/ITI/1	131.308.351		131.308.351
	POR/2017/5/5.1/SUERD/1	275.730.338		275.730.338
	POR/2017/5/5.2/2 BI		77.664.844	77.664.844
	POR/2017/5/5.2/2 REGIUNI		353.335.063	353.335.063
	POR/2017/5/5.2/SUERD/1		37.638.016	37.638.016
2018	POR/2018/5/5.1/4	160.283.665		160.283.665
	POR/2018/5/5.1/7 regiuni/proiecte nefinalizate	190.418.855		190.418.855
	POR/2018/5/5.1/BI/proiecte nefinalizate	13.340.702		13.340.702
Total		3.048.248.532	722.852.196	3.771.100.728

Sursa: date preluate din MySMIS de Evaluator

Tabelul 3 - Proiecte depuse în cadrul AP 5 (număr) ²

Anul	Nume Apel	Număr proiecte depuse Axa 5		
		OS 1	OS 2	Total
2016	POR/2016/5/5.1/1 apel istoric 7 regiuni	182		182
	POR/2016/5/5.1/1 apel istoric BI	2		2
	POR/2016/5/5.2/1/apel istoric 7 regiuni	1	34	35
2017	POR/2017/5/5.1/1/2	19		19
	POR/2017/5/5.1/3	8		8
	POR/2017/5/5.1/ITI/1	9		9
	POR/2017/5/5.1/SUERD/1	30		30
	POR/2017/5/5.2/2 BI		5	5
	POR/2017/5/5.2/2 REGIUNI		53	53
	POR/2017/5/5.2/SUERD/1		6	6
2018	POR/2018/5/5.1/4	11		11
	POR/2018/5/5.1/7 regiuni/proiecte nefinalizate	12		12
	POR/2018/5/5.1/BI/proiecte nefinalizate	1		1
Total		275	98	373

Sursa: date preluate din MySMIS de Evaluator

Au fost respinse **48 de proiecte** (44 au fost respinse după verificarea administrativă și a eligibilității, 2 au fost respinse după evaluarea tehnico-financiară și alte 2 au fost retrase).

² Cu excepția proiectelor SMIS 119730 (5.1. SUERD) și SMIS 118851 5.2 Regiuni care nu au bugetul trecut în baza de date.

Raportul dintre alocarea FEDR+BS a proiectelor depuse și alocarea FEDR+BS POR este de **182,5%** la nivel de AP și de **196,6%** la nivel de PI 5.1, respectiv **140,0%** la nivel de PI 5.2.

Tabelul 4 - Raportul dintre valoarea FEDER, BS, FEDER+BS cereri depuse și alocări

Valoare proiecte depuse/ Alocare POR	FEDR	BS	TOTAL
5.1.	200,3%	176,0%	196,6%
5.2.	127,5%	207,6%	140,0%
Total Axa 5	182,2%	184,0%	182,5%

Sursa: date preluate din MySMIS de Evaluator

S-au **contractat 236 de proiecte** cu o valoare totală eligibilă de 2.478.596.667 lei, din care contribuție europeană de 2.051.264.774,7 lei reprezentând 82,76% din alocarea POR (contribuția UE). În cadrul **P.I 5.1 s-au contractat 188 de proiecte** în valoare totală eligibilă de 2.131.190.181 lei, iar în cadrul **P.I. 5.2 48 de proiecte³** în valoare totală eligibilă de 347.406.486 lei.

Raportul dintre alocarea FEDR+BS a proiectelor contractate și alocarea FEDR+BS POR este de **119,1%** la nivel de AP și de **136,2%** la nivel de PI 5.1, respectiv **67,2%** la nivel de PI 5.2.

Conform datelor din MySMIS, situația indicatorilor se prezintă astfel:

Valoarea țintă a indicatorului 1S23 - Obiective de patrimoniu cultural restaurate: 177 obiective.

Valoarea țintă a indicatorului CO09 Turism durabil: Creșterea numărului preconizat de vizite la siturile din patrimoniul cultural și natural și atracțiile care beneficiază de sprijin: 2.187.953 vizite/ an⁴.

Valoarea țintă a indicatorului CO38 Dezvoltare urbană: Spațiu deschis creat sau reabilitat în zonele urbane: 1.773.356 mp. Proiectele nu au fost finalizate până la termenul limită de colectare a bazei de date de 31.12.2018 și nu au produs nici un rezultat până la momentul realizării studiului (nici un indicator de proiect înregistrat în MySMIS).

3. Etapele studiului

a). Literatura de specialitate

Lista literaturii de specialitate parcursă este grupată în: națională, UE și internațională și este prevăzută în **Anexa 1**. Documentele analizate au ținut cont de tematica adresată și relevanța pentru întrebările evaluării.

³ Este posibil să existe o diferență de 2 proiecte care este în curs de clarificare; a se vedea și nota din tabele.

⁴ Valoarea acestui indicator este posibil să fie viciată de introducerea eronată a solicitanților din apelul istoric, se va detalia în secțiunea 3 b.

În conexiune cu logica intervențiilor

În vederea realizării studiului de evaluare s-au studiat documentele programatice pentru a înțelege obiectivele care trebuie atinse prin operațiunile propuse pentru finanțare dar și justificarea pentru includerea acestora în Programul Operațional Regional 2014-2020, respectiv nevoile la care răspund aceste operațiuni.

În acest sens s-a studiat Raportul *"Actualizarea evaluării intermediare a Programului Operațional Regional 2007 - 2013"*.

Din documentul *"Dezvoltarea unui sistem de indicatori comuni pentru intervențiile FEDR și FC după 2020"* se pot desprinde sugestii pentru indicatorii ce pot fi folosiți în noul exercițiu bugetar și care pot conduce la o mai bună monitorizare și analiză a efectelor intervențiilor (vezi Anexa 2).

Pentru a analiza în ce măsură operațiunile propuse se încadrează în politicile naționale sau cele la nivel european s-au parcurs o serie de documente: *"Planul de lucru în domeniul culturii în perioada 2015-2018"* adoptat de Consiliul Miniștrilor Culturii din UE în decembrie 2014, *"Strategia patrimoniului cultural european pentru secolul XXI"*, *"Strategia pentru cultură și patrimoniu național (SCPN) 2016-2022"* - aflată în procesul de avizare interministerială).

Mai multe studii recente subliniază rolul culturii în dezvoltarea durabilă, de aici rezultând **necesitatea integrării strategiilor de dezvoltare regională cu cele culturale**. Cele mai importante considerații apărute după realizarea POR 2014-2020 sunt prezentate în continuare, cu specificarea documentului de referință.

"Strategia națională și Planul de acțiune pentru conservarea biodiversității 2014-2020" identifică o serie de zone problematice în ceea ce privește arhitectura, amenajarea teritoriului, urbanismul și peisajul cultural și natural, printre care **lipsa unei coerențe la nivelul politicilor publice, carențe legislative și un cadru instituțional deficitar**. Astfel, Studiul 12 - „Protecția patrimoniului cultural, natural și a peisajului” elaborat în anul 2014 în vederea fundamentării Strategiei de Dezvoltare Teritorială a României, menționează că, deși încă din anul 2008 actualul MDRAP a elaborat *"Metodologia de identificare și de evaluare a peisajului"*, aceasta nu a fost promovată printr-un act normativ.

Într-un document programatic la nivel național, *"Orientările strategice naționale pentru dezvoltarea durabilă a zonei montane defavorizate 2014-2020"* sunt identificate o serie de aspecte negative care afectează cu precădere mediul rural: tendința de migrație a populației, lipsa fondurilor pentru restaurarea monumentelor istorice și reabilitarea infrastructurii aferente, lipsa piețelor de desfacere pentru produsele artisanale meșteșugărești precum și lipsa de interes a tinerilor în ceea ce privește meșteșugurile și metodele tradiționale în diverse arii de activitate.

"Ghidul informativ de regenerare urbană" realizat în anul 2007 de Ministerul Dezvoltării Lucrărilor Publice și Locuințelor introduce noi concepte ale UE ce contribuie la revitalizarea zonelor urbane în dificultate: planificare strategică, proiecte integrate de regenerare urbană, guvernare urbană, dezvoltare urbană durabilă.

”*Charta urbană a orașelor durabile (Charta de la Leipzig)*”, document adoptat în 2007, prezintă următoarele elemente cheie: utilizarea abordării integrate în politicile de dezvoltare urbană; concentrarea asupra zonelor urbane defavorizate: includerea componentelor de locuire, eficiență energetică și durabilitate, promovarea unui transport urban eficient și accesibil; crearea de spații publice de calitate; reabilitarea mediului fizic; corelarea reabilitării fizice cu măsuri sociale și economice; participarea populației la elaborarea strategiilor de dezvoltare urbană; politici pro-active inovative și educarea populației.

Organizația Mondială a Sănătății a publicat în 2016 un studiu de analiză privind “*Spațiile verzi urbane și sănătatea - o analiză a evidenței*”, studiu ce evidențiază legătura dintre spațiile verzi urbane și îmbunătățirea sănătății și calității vieții.

În conexiune cu sustenabilitatea intervențiilor

S-a analizat publicația “*Bugetul UE pentru viitor*” și s-a constatat că programele pentru dezvoltare regională și coeziune vor fi prevăzute în Prioritatea II din Cadrul Financiar 2021-2027, prioritate ce se referă la “Coeziune și valori”. Aceste programe vor investi în următoarele domenii: dezvoltare regională și coeziune; realizarea Uniunii Economice și Monetare; oameni, coeziune socială și valori, ceea ce va permite asigurarea sustenabilității rezultatelor obținute în urma finanțării operațiunilor din POR 2014-2020. Unul din obiectivele acestor două fonduri vizează “O Europă mai aproape de cetățeni: **dezvoltare durabilă și integrată prin inițiative locale** care să conducă la creștere și dezvoltare locală socio-economică a zonelor urbane, rurale și de coastă”.

În conexiune cu tipuri de intervenție și mecanisme

Studierea programelor similare din alte state membre (ex. POR Campania, POR Marche, POR Sicilia, Italia, Axa 6)⁵ (vezi **Anexa 3**) sau de la nivel comunitar (de ex. URBAN INNOVATIVE ACTIONS⁶) a permis furnizarea unor sugestii pentru noi operațiuni ce răspund obiectivelor AP 5 dar și furnizarea unor indicatori de referință (**benchmarking**) pentru PI 5.2, așa cum s-a anticipat în cadrul Raportului Inițial (**Anexa 4**). Acești indicatori au în acest moment o valoare pur informativă (Anexa 2).

Concluzii:

- Patrimoniul este un bun neregenerabil a cărui **conservare, protecție, restaurare și punere în valoare revine societății în ansamblu**, inclusiv sferelor politicului, juridicului și administrativului;
- Există **patru priorități ale cooperării europene în sfera politicilor culturale**: 1. cultura accesibilă și inclusivă; 2. patrimoniul cultural; 3. sectoarele culturale și creative, economia creativă și inovarea; 4. promovarea diversității culturale, a culturii în relațiile UE și a mobilității.

⁵<http://porfesr.regione.campania.it/it/por-in-sintesi/assi/asse-6-tutela-e-valorizzazione-del-patrimonio-naturale-e-culturale>

⁶https://www.welcomeurope.com/european-funds/erdf-urban-innovative-actions-047+947.html#tab=onglet_details

- **Protejarea patrimoniului necesită o abordare inclusivă** și implică nu doar autoritățile publice locale, naționale și europene, dar și toate părțile interesate de patrimoniu, ceea ce îi include pe profesioniști, organizații (internaționale) neguvernamentale, voluntari și societatea civilă;
- Strategia patrimoniului cultural european se bazează pe trei componente:
 - a. Componenta „**socială**” - valorifică bunurile de patrimoniu pentru a promova diversitatea, capacitatea comunităților patrimoniale și guvernanta participativă;
 - b. Componenta de „**dezvoltare teritorială și economică**” caută să consolideze contribuția patrimoniului la dezvoltarea durabilă, bazată pe resurse locale, turism și ocuparea forței de muncă;
 - c. Componenta de „**cunoaștere și educație**” se concentrează pe educație, cercetare și probleme ale instruirii continue, prin înființarea de centre de cunoaștere a patrimoniului și pentru instruire în meșteșuguri și profesii prin programe adecvate de învățare, instruire și cercetare.
- **Planificarea urbană integrată** este un proces care implică conjugarea eforturilor de planificare specifică de nivel sectorial și care permite un proces decizional strategic;
- Politicile urbane integrate sunt instrumente de planificare ce articulează, într-o **viziune coerentă de dezvoltare**, acțiunile publice în domenii precum: mobilitate urbană, dezvoltare economică, protecția mediului, acces la servicii, incluziune socială, calitatea locuirii, cultură și educație.

b). Colectarea datelor

Colectarea datelor s-a realizat utilizând metodele menționate în PME și a constat în obținerea informațiilor necesare pentru a răspunde la întrebările evaluării, și anume:

ÎE 1 - În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la diversificarea economiilor locale prin dezvoltarea patrimoniului natural și cultural prin:

- creșterea numărului mediu de angajați din obiectivele de patrimoniu?
- creșterea numărului mediu de vizitatori din obiectivele de patrimoniu?

ÎE 2 - În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la îmbunătățirea calității vieții prin îmbunătățirea mediului urban?

- Care este numărul de terenuri spații amenajate? Care este suprafața totală?
- Care este reacția comunităților față de aceste modificări?

ÎE 3 - În ce măsură premisele avute în vederea stabilirea tipurilor de operațiuni eligibile pentru finanțare se verifică în practică (în implementare)? Cum poate fi îmbunătățit modul de soluționare a problemelor identificate în cadrul acestei AP sau pentru intervenții similare viitoare?

- Ce tipuri de intervenții/mecanisme de implementare s-au dovedit a fi eficace și de ce?

ÎE 4 - Care este nivelul de sustenabilitate a acțiunilor promovate de POR?

ÎE 5 - În ce măsură intervențiile finanțate au contribuit la creșterea atractivității turistice sau a zonei imobiliare prin acțiuni specifice?

”Ghidul monitorizării și evaluării pentru noua perioadă de 2016-2020”⁷ precizează că evaluarea trebuie să pună un **accent mai mare pe obiectivele politicilor**; acest factor este esențial dacă se dorește **implementarea unor politici bazate pe rezultate**, în detrimentul concentrării asupra capacității de absorbție a fondurilor. Rolul evaluării, bine diferențiat de cel al monitorizării, și metodologia trebuie să surprindă informațiile utile în vederea identificării efectelor intervențiilor. De aceea, considerând stadiul incipient de implementare a intervențiilor la data realizării evaluării, s-a urmărit colectarea informațiilor care să contureze contextul intern și extern al proiectelor, pentru a înțelege în ce măsură efectele estimate se pot produce în orizontul de timp disponibil.

Aceste date au fost de **natură cantitativă** (date din sistemul informatizat MySMIS, date ale procesului de monitorizare ale ADR, date din studiile de caz, din ancheta on-line) și **calitativă** (de la focus grupuri, din studiile de caz, din interviurile de grup sau individuale cu beneficiarii și alți factori interesați/actori relevanți ai grupului țintă).

S-au folosit **date primare** (colectate de evaluator de la actorii care au legătură cu programul) și **date secundare** (din literatura de specialitate sau colectate de terți - documente de management POR, surse statistice, evaluări și cercetări anterioare).

Colectarea datelor a demarat prin cercetarea de birou și colectarea informațiilor considerate relevante pentru ulterioara analiză a datelor secundare. Aceste informații au fost de natură calitativă și cantitativă.

Procesul a continuat cu preluarea datelor existente în sistemul MySMIS al MDRAP (vezi **Anexa 5**). Aceste date au furnizat principalele surse de informație și analiză la nivel național și regional: alocările financiare pe fiecare apel, numărul și valoarea proiectelor depuse, numărul și valoarea proiectelor respinse în cele două faze ale evaluării, numărul și valoarea proiectelor contractate, date calendaristice ale proceselor de evaluare și contractare, indicatorii țintă de realizare și de rezultat, numărul modificărilor documentației contractuale, stadiul proiectelor (dacă în evaluare sau implementare, progresul contractelor de achiziții, servicii sau lucrări și raportarea la planul de activități).

Alte date s-au obținut în urma procesării informațiilor din cadrul **chestionarelor pentru beneficiari lansate via web** (vezi **Anexa 6** și **Anexa 7**) sau ONG și în urma **discuțiilor de grup** realizate cu beneficiarii sau actorii relevanți în cadrul focus grupurilor organizate atât la nivel **regional** (câte un focus grup pentru beneficiarii din fiecare PI), cât și cu actorii relevanți (factorii interesați), în cadrul focus grupului organizat la nivel **național** (un focus grup vizând cooperarea interinstituțională la nivelul tematicilor PI 5.1. (vezi Ghidurile, rapoartele și datele colectate ale celor 3 focus grupuri din **Anexa 8**).

⁷ Programming period 2016-2020, Guidance document on monitoring and evaluation ECF&ERDF, European Commission, Directorate-General for Regional Policy, March 2014, preface

În urma vizitelor pe teren desfășurate la toate cele opt ADR s-au preluat **situațiile de monitorizare ale** acestor instituții (altele decât datele furnizate în MySMIS) și s-au obținut date calitative în urma interviurilor de grup sau individuale cu personalul direct implicat în implementarea POR, șefi servicii și șefi departamente, directori direcții, directori OI, directori ADR. Vizitele pe teren la locația proiectelor au furnizat informații calitative referitoare la stadiul de implementare a proiectelor, opiniile celor 13 beneficiari și 2 furnizori de lucrări dar și ale consultanților care au sprijinit beneficiarii în accesarea fondurilor puse la dispoziție de POR (studiu de caz proiect SMIS 119179 "Reabilitarea Bisericii Romano-Catolice Sf. Mihail", beneficiar Biserica Episcopală Unită cu Roma, Greco-Catolică de Cluj-Gherla și consultant participant la focus grup PI 5.2). Numele, poziția și datele de contact ale persoanelor intervievate sunt incluse în **Anexa 9**. În afara vizitelor efectuate la 10 dintre cele 11 locații ale proiectelor care fac obiectul studiilor de caz (mai puțin la proiectul SMIS 116367 "Restaurarea, reabilitarea, conservarea și amenajarea unui spațiu expozițional în cadrul monumentului <Crucea comemorativă a Eroilor Români din Primul Război Mondial>" Beneficiar MAPN, unde s-a realizat un interviu telefonic), s-au mai efectuat vizite la următoarele proiecte: SMIS 125020 "Consolidare și refuncționalizare Palat Braunstein", beneficiar Municipiul Iași; SMIS 118970 "Restaurare Biserica Episcopală Lutherană", beneficiar Biserica Evanghelică Lutherană din România - Parohia Cluj. Furnizorii de lucrări cu care s-au purtat discuții în leătură cu stadiul de realizare în raport cu planul de activități și problemele întâmpinate au fost cei de la studiile de caz "Centrul internațional de artă contemporană: reabilitarea, consolidarea și funcționalizarea clădirii fostei băi comunale (baia turcească) și "Reabilitarea Bisericii Romano-Catolice Sf. Mihail".

Pe durata întregului proces al colectării de date s-a urmărit ca informațiile să permită exprimarea unor concluzii și supoziții bazate pe datele existente, chiar dacă proiectele nu erau finalizate și, în consecință, nu au produs încă efecte. S-a urmărit identificarea acelor informații care să conducă la semnale/tendențe/practici ce pot furniza răspunsuri la întrebările evaluării. Au fost selectate și analizate eșantioane reprezentative (marja de +/- 10%). Spre exemplu, analiza sustenabilității intervențiilor, ca parte importantă din procesul de evaluare, s-a realizat prin intermediul a **70 de cereri de finanțare**, selectate în baza unui pas - 68 fiind numărul eșantionului reprezentativ în raport cu numărul celor 236 de contracte din cadrul AP 5. Din cererile de finanțare s-a colectat **numărul de proiecte implementate de beneficiar**, sau **în curs de implementare** (contractele cu valoare mai mică decât cea a contractului de finanțare curent și contracte cu valoare cel puțin egală sau mai mare decât a contractului curent - cele în curs și cele implementate) și prezența în cadrul proiectelor a următoarelor elemente de sustenabilitate: **modul de gestionare a infrastructurii** (internă sau externă), **transferabilitatea rezultatelor și efectele multiplicatoare**. Tot în sprijinul verificării sustenabilității intervențiilor s-a verificat existența unor programe naționale complementare care ar putea crea premisele unor sinergii ale rezultatelor.

S-au analizat evenimentele de promovare ale AP 5 organizate de către ADR (număr și tipuri de evenimente, număr de participanți), pentru a vedea dacă există vreo conexiune între interesul exprimat pentru finanțările din cadrul axei și numărul de cereri depuse în cadrul fiecărei regiuni de dezvoltare. S-au colectat date în legătură cu: **tipul acțiunilor/ evenimentelor de comunicare/promovare/desk-support/altele** și numărul participanților la aceste evenimente.

Pentru o analiză mai aprofundată, în baza unor criterii cantitative dar și calitative, s-au selectat 11 **studii de caz** care să asigure reprezentativitatea tipurilor de operațiuni, diversitatea beneficiarilor, distribuția geografică (vezi **Anexa 10**).

c). Descrierea metodologiei

În acest capitol este descrisă sintetic metodologia folosită în cadrul prezentului Raport de Evaluare. Orice modificare față de cele descrise în Raportul Inițial va fi explicată, prezentând motivele care au condus la această decizie, acolo unde va fi cazul.

Strategia abordării procesului de evaluare

Având în vedere că toate proiectele din cadrul AP 5 se află în curs de realizare a investițiilor și nici unul nu este finalizat, evaluarea s-a concentrat în special pe acele elemente care să conducă la verificarea logicii intervențiilor (i.e. verificarea modului în care operațiunile propuse în cadrul AP răspund nevoilor comunităților, verificarea modului de implementare a intervențiilor, determinarea premiselor de realizare a rezultatelor), determinarea progresului actual (stadiul de implementare a proiectelor, modificări la contractele de finanțare) și la elaborarea unor recomandări pentru perioada de programare curentă și/sau viitoare (de ex.: tipuri de intervenții, indicatori pentru evaluarea și/sau monitorizarea operațiunilor).

Pe parcursul evaluării s-au considerat următoarele principii generale și direcții de acțiune:

Imparțialitate și Independență - s-a urmărit ca toate informațiile și opiniile provenite de la toți factorii interesați să se analizeze într-un mod echilibrat, fără influențe semnificative din partea niciunui grup de factori, folosind un raționament profesional care să nu fie compromis din cauza prejudecăților, conflictului de interese sau din cauza influenței altor persoane.

Obiectivitate - s-a realizat o analiză logică, fundamentată și clară, bazată pe obiectivele și rezultatele POR;

Implicarea factorilor interesați - consultarea factorilor interesați (cadrul instituțional de implementare POR, beneficiari și consultanți, asociații și organizații relevante) prin diferite metode (individual sau participativ);

Adaptarea metodologiei pentru fiecare întrebare de evaluare - s-a urmărit identificarea și analizarea celor mai logice, de încredere și relevante surse de date;

Analiză detaliată - acolo unde a fost posibil s-au realizat analize complete care să răspundă scopului general al evaluării. S-au inclus tabele și grafice care să ilustreze în mod cât mai ușor și reprezentativ starea actuală a programului, s-au realizat studii de caz.

Rezultatele evaluării au permis:

Formularea de recomandări - în baza observațiilor și analizelor efectuate, și ținând cont de experiența europeană și internațională relevantă, s-au formulat recomandări care pot fi utile în special pentru perioadele de programare viitoare, dar și în implementarea curentă a programului;

Lección învățate - concluziile obținute în urma procesului de evaluare au permis identificarea lecțiilor învățate din partea AM și a beneficiarilor, lecții ce pot fi utile pentru perioadă de programare curentă sau viitoare.

În continuare sunt enumerate categoriile metodelor și tehnicilor de colectare a datelor primare și secundare folosite și instrumentele de colectare.

Chestionare structurate (cu răspuns închis) și semistructurat (și cu răspunsuri deschise). S-a urmărit consultarea părților interesate prin acest instrument deoarece s-a considerat că permite obținerea unui număr optim de informații într-un timp rezonabil. Chestionarele au fost informatizate și au folosit algoritmi de control încrucișat (*warning*) pentru a asigura coerența și validitatea datelor extrase și au fost aplicate tuturor semnatarilor de contracte pe Axele 5.1 și 5.2 și au conținut mai multe chei de verificare. Obținerea datelor s-a realizat prin modalitatea CAWI (computer assisted web interviewing), prin web, fără interacțiune directă cu subiectul interviat care răspunde la chestionar. S-au lansat invitații de completare a chestionarelor disponibile via web pentru toți beneficiarii AP 5, respectiv 188 beneficiari în cadrul PI 5.1 și 48 beneficiari în cadrul PI 5.2.

Pentru sondarea beneficiarilor din cadrul P.I.5.1 s-a realizat chestionarul prevăzut ca Anexa 6 la prezentul raport, iar pentru sondarea beneficiarilor din cadrul P.I.5.2 s-a realizat chestionarul prevăzut ca Anexa 7. Anexele includ și răspunsurile înregistrate și graficele datelor obținute.

Întrebările au vizat obținerea de informații asupra următoarelor aspecte (itemurile chestionarelor):

- stadiul de desfășurare a achizițiilor;
- actualitatea nevoilor identificate la momentul pregătirii proiectului;
- modul de pregătire a cererii de finanțare;
- principalele dificultăți înregistrate în procedurile de pregătire și de depunere a cererii de finanțare;
- nivelul de dificultate în procesele de contractare și derulare a proiectelor;
- indicatorii propuși și fezabilitatea atingerii acestora la momentul actual;
- asigurarea sustenabilității intervenției;
- actualitatea costurilor estimate prevăzute în buget;
- actualitatea calendarului activităților;
- proiecte complementare intervenției;
- efectele intervenției;
- existența altor atracții în apropierea proiectului;
- măsura în care proiectul acoperă nevoile actuale ale comunității.

Pentru PI 5.1, 46 de respondenți au dat curs anchetei, dintre aceștia 23 au fost UAT, 19 unități de cult, 1 ONG și 3 UAT în parteneriat. Acești beneficiari au acoperit toate regiunile de dezvoltare, cei mai mulți fiind din regiunea NE (11), regiunea V (7) și regiunea Centru (6).

Focus grupuri

Prin aplicarea acestui instrument s-a urmărit obținerea opiniilor beneficiarilor în legătură cu procesele parcurse până la momentul evaluării, identificarea stadiului actual de implementare a proiectelor, factori interni și externi (negativi și pozitivi) care condiționează atingerea rezultatelor estimate, actualitatea nevoilor identificate.

Fiecare focus grup a conținut și o sesiune de **brainstorming** prin care participanții s-au exprimat asupra problemelor identificate, grupate pe diferitele etape ale proceselor parcurse și au făcut propuneri de soluționare a acestora.

Au fost organizate 2 focus grupuri regionale, unul pentru PI 5.1 (pentru zona de dezvoltare Nord-Est și Centru, cele mai semnificative regiuni d.p.d.v. al numărului de contracte și potențialului de monumente istorice) și unul pentru PI 5.2 (pentru zona de dezvoltare Vest și Nord-Vest) și un focus grup la nivel național, cu factorii interesați. 9 participanți s-au reunit în focus grupul regional organizat pentru PI 5.1; 5 participanți provin din UAT și 4 participanți din unitățile de cult. Organizațiile prezente au 14 proiecte în implementare, intervențiile propuse acoperă diversitatea obiectivelor de patrimoniu pentru care se putea solicita finanțare, având inclusiv un obiectiv UNESCO - Mănăstirea Probota, fiind localizate în Iași, Neamț și Suceava, județe care au cel mai mare număr de obiective de patrimoniu finanțate. Focus grupul organizat pentru PI 5.2 a avut o participare scăzută, 3 participanți (numărul total de contracte în aceste 2 regiuni este de 16); datele obținute prin acest instrument (în practică un interviu de grup desfășurat conform metodologiei unui focus grup, finalizat cu sesiune de brainstorming) se vor completa și corobora cu cele din cele două studii de caz pentru PI 5.2 și răspunsurile celor 13 respondenți la ancheta prin sondajul on-line.

Instrumentele menționate au urmărit, în esență, colectarea aceluiași date, pentru a permite compararea informațiilor, dar și completarea datelor cantitative obținute prin aplicarea unui instrument cu cele calitative obținute prin aplicarea celui alt instrument.

Metodologii bazate pe martori privilegiați

S-au realizat interviuri individuale și de grup cu experții și/sau Directorii OI POR din cadrul ADR, cu reprezentanți ai grupului țintă, dar și cu reprezentanți ai partenerilor sociali sau ai beneficiarilor (în cadrul interviurilor în profunzime pentru analiza studiilor de caz).

Au fost considerați martori privilegiați ADR, în calitatea lor de Organism Intermediar, autoritățile locale, Ministerul Culturii și Identității Naționale, forme asociative ale beneficiarilor sau grupurilor țintă (Asociația Orașelor din România, Asociația Națională a Agențiilor de Turism, Asociația Națională de Turism Rural Ecologic din România). Vezi **Anexa 11**.

Studiile de caz

Pentru o analiză mai detaliată s-a considerat necesară realizarea unor studii de caz care să furnizeze în special date calitative, care nu se regăseau în sursele investigate și prezentate anterior, dar și de a înțelege contextul existent la nivelul proiectului și să stabilească efectele semnificative obținute de proiect. Consultarea cu ADR a permis identificarea proiectelor pentru studiile de caz, proiecte selectate de Evaluator în baza metodologiei și criteriilor detaliate în Anexa 10.

S-a optat pentru tipul de studiu de caz de tip explicativ, adică scopul studiilor de caz să explice relațiile dintre componentele programului, modul în care se vor atinge obiectivele propuse în cadrul proiectului, dar și să investigheze modul de implementare a programului, efectele programului la acest stadiu de implementare și examinarea cauzalităților identificate.

Selecția studiilor de caz a avut la bază anumite criterii, și anume:

- ✓ utilizarea informațiilor concrete din procesul de evaluarea a proiectelor;
- ✓ locația;
- ✓ tipologia obiectivului în funcție de interes, cu includerea unui sit UNESCO;
- ✓ tipologia confesiunilor religioase pentru proiectele PI 5.1;
- ✓ aigurarea unui mix de proiecte din ambele PI în linie cu ponderea PI în total

costuri eligibile ale AP;

- ✓ asigurarea reprezentativității regionale.

Cele 11 studii de caz selectate sunt prezentate mai jos.

Nr.	PI.	SMIS COD	ADR	JUD.	LOCALI-TATEA	BENEFICIAR	DENUMIREA PROIECTULUI
1.	5.1	117123	NE	IS	Iași	Municipiul Iași	Centrul internațional de artă contemporană: reabilitarea, consolidarea și funcționalizarea clădirii fostei băi comunale (baia turcească)
2.	5.1	119179	NV	CJ	Cluj	Parohia Romano Catolică Sf. Mihail	Reabilitarea Bisericii Romano-Catolice Sf. Mihail
3.	5.1	121522	C	MS	Saschiz	Parohia Evanghelică Saschiz	Lucrări de reparații, conservare și introducere în circuitul turistic al Ansamblului Bisericii Evanghelice fortificate Saschiz
4.	5.1	122564	C	MS	Saschiz	UAT Comuna Saschiz	Restaurarea cetății de refugiu sec. XIV din Saschiz, jud. Mureș
5.	5.1	116044	SV	VL	Oraș Horezu Sat Romanii de Jos	Mănăstirea Hurezi	Intervenții de restaurare, consolidare și dezvoltare durabilă a ansamblului monastic Hurezi: Ansamblul Bolniței, restaurare consolidare Biserica Bolniței "Adormirea Maicii Domnului" și foișor (inclusiv osuar). Lucrări de restaurare, consolidare și protecție climaterică definitivă ruine Bolnița
6.	5.1	116377	SM	PH	Bușteni	Ministerul Apărării Naționale	Restaurarea, reabilitarea, conservarea și amenajarea unui spațiu expozițional în cadrul monumentului Crucea comemorativă a eroilor români din Primul Război Mondial (Monumentul eroilor "Crucea Caraiman" / Monumentul Eroilor (Crucea) de pe Vârful Caraiman
7.	5.1	116726	SE	BR	Municipiul Brăila	Parohia mixtă Româno-Elenă "Buna Vestire"	Consolidare, restaurare, conservare și punere în valoare a Bisericii "Buna Vestire" Brăila
8.	5.1	116252		CS	Oraș Anina	UAT Orașul Anina	Restaurarea, conservarea și punerea în valoare a monumentului de clasa A - Ansamblul Puțului I Anina
9.	5.1	11874	BI		București	Parohia Scaune	Consolidare, restaurare și punere în valoare imobil situat în Str. Scaune, nr 2, Biserica "Adormirea Maicii Domnului" - Scaune
10	5.2	118838	V	CJ	Turda	UAT Oraș Turda	Regenerarea zonei Obelisc Mihai Viteazu prin crearea unui nou parc public în Municipiul Turda
11	5.2	119063	NE	BC	BUHUȘ	UAT Oraș Buhuși	Îmbunătățirea mediului urban din orașul Buhuși pentru zonele piața agroalimentară, strada Pionierului, bloc NATO, zona Marginea

Analiza studiilor s-a realizat în diverse faze:

- Selectarea studiului de caz;

- Colectarea datelor disponibile pentru fiecare caz selectat;
- Analiza datelor și reprezentarea cazului în Raportului studiului de caz.

Ținând cont de stadiul implementării programului, selectarea studiilor de caz prin definirea unui set adecvat de criterii a fost esențială pentru aprofundarea anumitor aspecte necesare și pentru furnizarea unui răspuns la întrebările de evaluare.

Studiile de caz detaliază bunele practici pentru proiectele selectate. În acest moment putem vorbi, în cadrul analizei, despre relația dintre caracteristicile comunităților, relația proiectelor cu strategia de dezvoltare locală și indicatorii planificați. Se vor analiza și proiecte și programe din afara POR ca modele de bune practici (**Anexa 12**).

Benchmarking

Această analiză, specifică în cazul evaluării ex-ante, a fost furnizată în vederea unei eventuale considerări de politici și măsuri care vizează îmbunătățirea calității vieții din cadrul obiectivul specific 5.2 pentru următoarea perioadă de programare. Pentru dezvoltarea urbană, există statistici referitoare la procentul spațiilor verzi din totalul teritoriului și suprafața de spații verzi (mp) pe cap de locuitor.

Pentru elementele de patrimoniu, monumente în cazul nostru, nu există o hartă a valorilor de referință; fiecare sit are propriile lui atribute naturale și culturale. În funcție de ce își propune fiecare obiectiv să realizeze, evidența informațiilor legate de realizarea obiectivului se va verifica de fiecare dată în timp util pentru a urmări evoluția acelor atribute specifice.

Analiză mono-variată și bi-variată

Datele existente în MySMIS au fost analizate atât în mod individual cât și corelate cu alte variabile, obținându-se astfel informații la nivel de tip de beneficiar, județ, regiune, raportul dintre alocarea financiară disponibilă la nivelul AP și la nivel de PI în raport cu cererea (valoarea proiectelor depuse sau contractate), contribuția fiecărei regiuni la realizarea indicatorilor țintă. S-au calculat diferite distribuții și ponderea diferitelor variabile în totalul AP și PI (cereri de plată, plăți efectuate).

Principalele date utilizate din baza de date MySMIS, **capitolul proiecte**, au fost: codul SMIS, regiunea, localitatea, tipul beneficiarului, data depunerii cererii de finanțare, bugetul total, dacă a fost semnat contractul, numărul de versiuni ale proiectului până la semnarea contractului; **capitolul indicatori proiect**: codul SMIS, definiția indicatorilor propuși, valoarea propusă, unitatea de măsură; **capitolul indicatori rezultat**: codul SMIS, definiția indicatorilor propuși, valoarea propusă, unitatea de măsură. **Baza de date cu plățile efectuate în contul proiectelor 5.1 și 5.2**, și toate datele utilizate, a avut ca referință data de 31.12 2018.

Analiza pe bază de matrici. Matricea de coerență externă

Pentru verificarea logicii intervenției, s-au folosit multiple matrici pentru analiza corespondențelor, sau a gradului de determinare/cauzalitate dintre diversele variabile analizate. S-au analizat, spre exemplu, relația dintre distribuția pe regiuni a cererilor primite în cadrul apelurilor de propuneri în raport cu acțiunile de comunicare realizate, distribuția pe regiuni a contractelor în raport cu alocările financiare, relația dintre alocările regionale și potențialul regional (numărul monumentelor istorice).

S-a verificat gradul de sinergie/complementaritate a POR a diferitelor tipuri de intervenție din cadrul AP 5, cu alte programe disponibile (Ro-Cultura și URBAN Innovative Actions) cu ajutorul matricei de coerență externă. Vezi **Anexa 13**.

Analiza impactului bazată pe teorie

S-a analizat validitatea teoriei programului pentru a verifica logica intervenției, în baza tipurilor de intervenții finanțate, a datelor de context coroborate cu datele cantitative obținute.

În legătură cu tehnica Delphi, considerată în perioada de început a studiului, facem următoarea specificație:

Aplicarea Tehnicii Delphi

Analiza Delphi a fost considerată o metodă alternativă pentru selectarea studiilor de caz, împreună cu panelul de experți. S-a considerat oportun, și s-a utilizat pentru acest proces, consultarea experților din cadrul ADR (ADR NE, ADR SE, ADR SV și ADR NV) pe baza analizei criteriilor propuse în metodologia de selecție a studiilor de caz și a listei scurte rezultate în urma aplicării acestor criterii.

d). Limitări și constrângeri

Limitarea 1

Lipsa, inconsistența sau agregarea dificilă a unor date relevante (de ex.: numărul de cereri depuse, indicatori, date de progres al proiectului). Indicatorii de proiect utilizați în cadrul PI 5.1 nu au permis analize aprofundate în legătură cu efectul intervențiilor asupra dezvoltării comunităților. Indicatorii estimați a fi colectați la fața locului sau din discuții cu beneficiarii s-au dovedit a avea un grad de accesibilitate și încredere limitat.

Mod de soluționare limitarea 1

Aplicarea unor metode alternative, pentru validarea informațiilor colectate sau completarea acestora (de ex.: analiza rapoartelor de monitorizare, analiza a 70 de cereri de finanțare).

Limitarea 2

Rata scăzută de răspuns la ancheta on-line, în special pentru PI 5.2.

Mod de soluționare limitarea 2

Contactarea telefonică a beneficiarilor pentru a solicita completarea chestionarului prin accesarea link-ului primit via e-mail, prelungirea termenului de răspuns, creșterea numărului de studii de caz în raport cu cel asumat prin raportul inițial (11 studii de caz realizate în raport cu 4 studii de caz asumate).

4. Analiză și interpretare

a). Date colectate

În tabelul de mai jos sunt prezentate corelațiile dintre întrebările de evaluare ale AP 5 și sursele de date folosite pentru formularea răspunsurilor. În mod concret, se specifică tehnica de culegere a datelor folosită de echipa de evaluatori (**cercetarea de birou, sondajul prin chestionar, interviuri individuale sau de grup, focus grup, studii de caz, vizite la fața locului**).

Tabelul 5 - Matricea evaluării

ÎE	Conținut întrebare evaluare	Criterii de analiză	Indicatori	Surse de date	Metode colectare, cercetare și analiză
1	În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la diversificarea economiilor locale prin dezvoltarea patrimoniului natural și cultural				
	○ creșterea numărului mediu de angajați din obiectivele de patrimoniu?	Intervențiile vor contribui la consolidarea activităților economice locale	Numărul mediu de salariați în obiectivele conservate	Cereri de finanțare Beneficiari POR (studii de caz și sondaj prin chestionar on-line)	Cercetarea de birou Cercetarea calitativă
	○ creșterea numărului mediu de vizitatori din obiectivele de patrimoniu?	Intervențiile finanțate vor spori atractivitatea turistică a obiectivelor vizate și vor atrage astfel un număr mai mare de vizitatori	Numărul mediu de vizite la obiectivele conservate % creștere activităților/ infrastructurilor culturale conform rezultatelor anchetei (indicator calitativ)	SMIS și cereri de finanțare Beneficiari POR (studii de caz și sondaj prin chestionar on-line)	Cercetarea de birou Cercetare calitativă (și pe teren)
2	În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la îmbunătățirea calității vieții prin îmbunătățirea mediului urban?				
	○ Care este numărul de terenuri spații amenajate? Care este suprafața totală?	Intervențiile contribuie la îmbunătățirea mediului urban în mod sustenabil (durabil) conform obiectivelor POR	Suprafață totală îmbunătățită Suprafața spațiilor verzi amenajate Suprafața spațiilor degradate reabilite ș.a.m.d. (funcție de indicatori de realizare)	SMIS și cereri de finanțare	Cercetarea de birou
	○ Care este reacția comunităților față de aceste modificări?	Investițiile subvenționate vor contribui la îmbunătățirea serviciilor disponibile în zonele urbane	Creșterea calității vieții percepute de cetățeni (indicator calitativ din chestionar on-line)	Beneficiari POR (studii de caz și sondaj prin chestionar on-line)	Cercetarea calitativă Cercetarea calitativă (și pe teren)
3	În ce măsură premisele avute în vederea stabilirea tipurilor de operațiuni eligibile pentru finanțare se verifică în practică (în implementare)? Cum poate fi	Sistemul organizațional și de guvernare permite depunerea eficientă a cererilor de finanțare Capacitatea subiecților de a crea parteneriate	% beneficiari care au întâmpinat probleme în diversele etape de implementare a proiectelor Numărul de proiecte depuse în parteneriat	Beneficiari POR (studii de caz și chestionar on-line) SMIS	Cercetarea calitativă Interviu factori interesați, cercetarea pe teren Cercetarea calitativă

IE	Conținut întrebare evaluare	Criterii de analiză	Indicatori	Surse de date	Metode colectare, cercetare și analiză
	îmbunătățit modul de soluționare a problemelor identificate în cadrul acestei AP sau pentru intervenții similare viitoare?	pentru a depune cereri de finanțare Mecanismele de marketing creează premisele sustenabilității intervențiilor	Numărul evenimentelor de informare și marketing organizate	beneficiari POR (sondaj prin chestionar on-line) ADR (interviuri)	Cercetarea calitativă
	o Ce tipuri de intervenții/mecanisme de implementare s-au dovedit a fi eficiente și de ce?	Intervențiile au demonstrat o eficacitate diferită în funcție de tipologia de intervenție	Costul mediu pe tipologie de intervenție	SMIS și cereri de finanțare	Analiza costului unitar
4	Care este nivelul de sustenabilitate a acțiunilor promovate de POR?	Intervențiile au dus la creșterea accesibilității și a utilizării patrimoniului cultural	Numărul de situri UNESCO susținute Numărul de obiective de patrimoniu sprijinite Creșterea numărului de vizitatori preconizată Mecanisme de sustenabilitate stabilite (indicator calitativ din analiza studiilor de caz)	SMIS și cereri de finanțare Beneficiari POR (studii de caz)	Cercetare documentară Cercetare calitativă și pe teren
		Intervențiile sunt inserate în cadrul unei strategii locale mai ample	Numărul de proiecte integrate în strategii locale Gradul de sinergie/complementaritate cu alte intervenții (indicator calitativ din analiza studiilor de caz și rezultatelor anchetei)	Cereri de finanțare Beneficiari POR (studii de caz, chestionar on-line)	Cercetare documentară Cercetare calitativă Analiza rezultatelor anchetei
5	În ce măsură intervențiile finanțate au contribuit la creșterea atractivității turistice sau a zonei imobiliare prin acțiuni specifice?	Intervențiile finanțate vor spori atractivitatea turistică a obiectivelor vizate și vor atrage astfel un număr mai mare de vizitatori	Numărul mediu de vizite în obiectivele restaurate/ conservate % creștere a activităților / infrastructurilor culturale conform rezultatelor anchetei (indicator calitativ)	SMIS și cereri de finanțare Beneficiari POR (studii de caz, sondaj prin chestionar on-line)	Cercetare documentară Cercetare calitativă și pe teren

Procesul de colectare a datelor a demarat cu cercetarea de birou. Această etapă a presupus, într-o primă instanță, parcurgerea literaturii de specialitate, urmată de preluarea datelor; datele colectate/ agregate din MySMIS (Anexa 5), după care s-au realizat acțiuni în teritoriu pentru realizarea interviurilor cu ADR și cu beneficiarii și organizarea de focus grupuri regionale cu beneficiarii (câte unul pentru fiecare PI). În cadrul ADR Nord-Est s-a organizat un panel având ca subiect platforma MySMIS. În final, s-a realizat o analiză în profunzime în baza studiilor de caz și un focus grup cu experți din cadrul Ministerului Culturii și Identității Naționale - UMP), Institutul Național al Patrimoniului, Muzeul Țăranului Român, Uniunea Arhitecților din România și ADR Nord-Est, ADR Centru și ADR București-Ilfov.

b). Analiza datelor

Întrebarea de evaluare 1 - În ce măsură a contribuit până acum, și va contribui pe viitor, POR la diversificarea economiilor locale prin dezvoltarea patrimoniului natural și cultural?

- creșterea numărului mediu de angajați din obiectivele de patrimoniu

Pentru a furniza un răspuns la această întrebare, au fost luate în considerare date obținute prin următoarele instrumente:

cercetarea de birou (cereri de finanțare);

- cercetarea calitativă (studii de caz și sondaj prin chestionar on-line).

Este de așteptat, ca un prim efect, ca intervențiile să conducă la dezvoltarea activității în cadrul obiectivului asupra căruia are loc intervenția, gradul de dezvoltare depinzând de numărul de turiști pe care investiția îl va atrage.

Trebuie specificat că la nivel de proiect, indicatorul numărul locurilor de muncă nu se colectează, beneficiarul nefiind condiționat de realizarea de noi locuri de muncă ca cerință pentru a accesa finanțarea. Deci, la nivel de MySMIS nu există această informație. În consecință, am analizat un număr de 70 de cereri de finanțare pentru a prelua aceste date. În urma acestei analize s-a constatat că există posibilitatea de a se crea 9 locuri de muncă directe, la nivelul beneficiarilor. Nu se cuantifică estimativ locurile de muncă create indirect, ci doar se fac referiri la posibilitatea acestui efect.

La nivelul celor 11 studii de caz realizate, Parohia Scaune din Municipiul București menționează angajarea unui ghid pentru o perioadă nedeterminată, Parohia Evanghelică Saschiz va angaja 2 persoane noi și UAT Orașul Anina indică angajarea a 6 persoane și crearea indirectă a 40 de locuri de muncă. Aceste efecte sunt, de asemenea, dezirabile.

În urma lansării chestionarului pentru PI 5.2, 13 respondenți au dat curs anchetei. 5 dintre intervenții vizează reabilitarea siturilor industriale și zonelor contaminate, 3 intervenții reprezintă construcția pistelor pentru bicicliști sau alei pietonale, nicio intervenție ce ține de dezvoltarea și promovarea potențialului turistic și a zonelor naturale, iar 5 proiecte vizează alte tipuri de intervenții.

Întrebați cine consideră că va beneficia cel mai mult de investiția realizată, beneficiarii din cadrul PI 5.1 au răspuns astfel: turiștii (32 dintre beneficiari consideră aceasta); obiectivele culturale (28 respondenți), alte obiective turistice (27 respondenți). 18 respondenți au răspuns că în mare măsură și foarte mare măsură vor fi întreprinzătorii, intervențiile conducând la dezvoltarea afacerilor conexe cu turismul (cazare, masă, transport), deci la crearea indirectă de locuri de muncă. 12 dintre respondenții chestionarelor consideră că, în mare măsură, și populația inactivă va beneficia în urma realizării investițiilor, prin crearea de locuri de muncă.

Datele culese prin intermediul chestionarului concură cu cele obținute prin analiza calitativă și conduc la anumite concluzii în urma analizei de cauzalitate:

- intervențiile finanțate în cadrul AP 5 nu generează un număr ridicat de locuri de muncă, cel puțin nu pe termen scurt;

- deoarece numărul locurilor de muncă nu constituie un indicator ce se va monitoriza, măsurarea acestui efect nu se va putea realiza imediat ce se va produce, și cu atât mai puțin se va putea stabili dacă locurile de muncă indirecte sunt un efect al intervenției sau al altor factori;
- creșterea numărului de angajați ar putea fi determinată și de alți factori, precum capacitățile antreprenoriale ale administratorilor de patrimoniu și populației din localitate care ar putea lansa afaceri mici în baza creșterii numărului de turiști. **Măsurile pentru creșterea capacității antreprenoriale a administratorilor de sit, și a populației în general, trebuie incluse în noul cadru de programare. Cooperarea cu MCIN în stabilirea mix-ului optim de intervenții pentru fiecare autoritate centrală ar influența pozitiv obținerea efectelor așteptate în domeniul protecției și valorificării durabile a patrimoniului cultural.**

Este de așteptat ca implementarea planurilor de marketing din cadrul intervențiilor să aibă efectele estimate de către beneficiari, și pe termen mediu și lung să conducă la diversificarea economiilor locale, prin realizarea obiectivelor specifice ale ambelor PI. Mai mult, trebuie specificat că unele intervenții sunt localizate în zone în care turismul este singura activitate economică, deci intervențiile care sprijină valorificare patrimoniului natural și cultural constituie un factor esențial în economia comunităților respective.

Luând în considerare și faptul că în acest moment POR este singurul instrument de finanțare a unor asemenea intervenții de amploare și care necesită pentru realizare expertiză de nișă, **este dezirabil ca alocările pentru valorificarea patrimoniului cultural nu numai să continue, dar să se suplimenteze, având în vedere cererea aproape dublă în cadrul actualului exercițiu bugetar în raport cu alocarea financiară prevăzută pentru intervențiile de tipul celor finanțate în cadrul PI 5.1 (196%).**

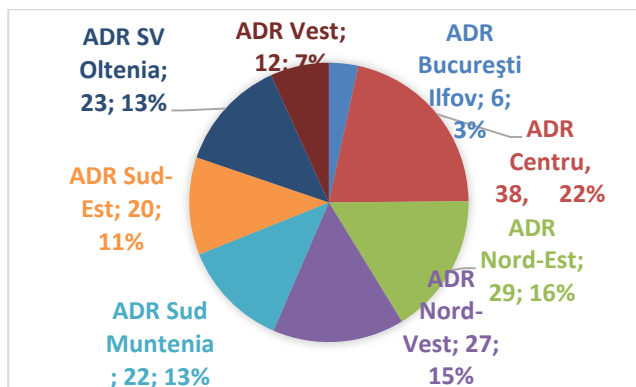
- **creșterea numărului mediu de vizitatori din obiectivele de patrimoniu?**

Pentru a răspunde la această întrebare, au fost luate în considerare date obținute prin următoarele instrumente:

- cercetarea de birou (SMIS și cereri de finanțare);
- cercetarea calitativă (studii de caz și sondaj prin chestionar on-line).

În cadrul POR s-au semnat contracte de finanțare pentru restaurarea a 177 obiective de patrimoniu cultural, distribuite astfel:

Figura 1: Distribuția regională a obiectivelor de patrimoniu cultural restaurate (număr și procent din total)

Sursa: date preluate din MySMIS de Evaluator

Valoarea țintă a numărului obiectivelor de patrimoniu cultural restaurate asumată a se realiza prin program până în 2023 este de 45. Există toate premisele ca această țintă să fie atinsă având în vedere că numărul reprezintă mai puțin de 40% din țintele contractelor încheiate.

Prin intermediul contractelor finanțate prin PI 5.1, la sfârșitul implementării proiectelor, numărul vizitatorilor pe an va crește și va atinge o valoare totală de **2.187.953 vizitatori** la aceste obiective finanțate (vezi și nota de subsol nr. 4 de la pagina 11 în legătură cu posibila viciere a indicatorului). Aceasta valoare conduce la o **creștere medie a numărului de vizitatori pe an/pe obiectiv de 12.870 unități**.

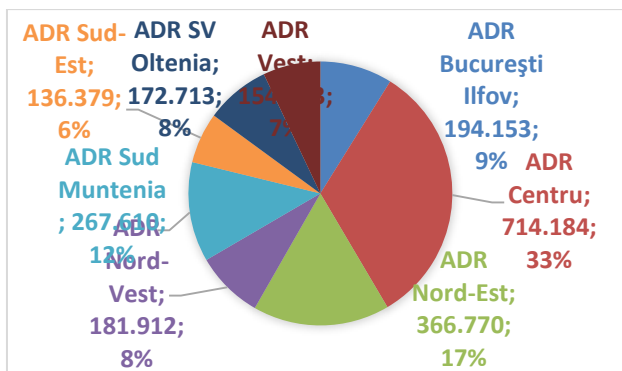
Calculul de eficiență a indicatorului, considerând costul de reabilitare (total costuri eligibile proiecte contractate - 2.131.190.181 lei=457.229.019,12 Eur: 2.187.953 vizitatori = **209 Eur/vizitator**).

Dacă este să comparăm cu același indicator din POR 2007-2013 DMI 5.1, costul pe vizitator a fost calculat la 170 Eur/vizitator⁸. Aceasta înseamnă **un cost unitar pe indicatorul "număr vizitatori" mai ridicat în cadrul intervențiilor POR 2014-2020 comparativ cu POR 2007-2013 cu 42,94%**. De specificat că în cadrul intervențiilor prin DMI 5.1 finanțarea maximă era de 25 M euro. O posibilă interpretare a unei eficiențe mai bune pe indicatorul "vizitator" atras, fiindcă o investiție mai mare este mai "profitabilă", permițând realizarea unor investiții mai de avengură și care atrag un număr mai mare de turiști.

Potrivit datelor înregistrate în MySMIS la 31.12.2018, valoarea țintă pentru 2023 a indicatorului CO09 Turism durabil - Creșterea numărului preconizat de vizite la siturile din patrimoniul cultural și natural și atracțiile care beneficiază de sprijin și distribuția pe regiuni are următoarea distribuție pe regiuni:

Figura 2: Distribuția regională a numărului de vizitatori/ an (număr și procent din total)

⁸ Sursa: Raportul de evaluare intermediară POR 2001-2013, KPMG, aprilie 2014

Sursa: date preluate din MySMIS de Evaluator

Tabelul 6 - Distribuția categoriilor de monumente pe regiuni de dezvoltare

Regiunea	Număr total monumente istorice	Procent total din	din care: Monumente categoria A	Procent total din A	din care: Monumente categoria B	Procent total din B
1. Nord-Est	4.003	13,28	642	9,34	3.361	14,44
2. Sud-Est	2.999	9,95	653	9,50	2.346	10,08
3. Sud - Muntenia	4.776	15,84	1293	18,82	3.483	14,96
4. Sud-Vest Oltenia	3.322	11,02	402	5,85	2.920	12,55
5. Vest	2.107	6,99	572	8,32	1.535	6,59
6. Nord - Vest	4.480	14,86	998	14,52	3.482	14,96
7. Centru	5.079	16,85	1950	28,38	3.129	13,44
8. București - Ilfov	3.381	11,22	361	5,25	3.020	12,97
Total	30.147	100	6.871	100	23.276	100

Din analiz SSursa: Baza de date a Ministerului Culturii culturadatainteractiv.ro,

Analiza distribuției indicatorului CO09 relevă că cea mai importantă contribuție la realizarea indicatorului o are regiunea Centru, urmată de regiunea Nord-Est și regiunea Sud-Muntenia. Restul regiunilor contribuie relativ în cote egale la îndeplinirea indicatorului țintă. Coroborat cu distribuția pe regiuni a monumentelor istorice analiza relevă următoarele:

- regiunile care au cele mai ridicate ponderi de monumente istorice din total, sunt și principalele regiuni care contribuie la creșterea numărului de turiști (regiunea Centru și regiunea Nord-Est);
- regiunile Nord-Vest și Sud-Vest Oltenia au o cotă importantă a monumentelor istorice, însă ponderea la realizarea indicatorului nu este la fel de importantă și nu reflectă potențialul. Aceasta se poate datora faptului că acest potențial nu a fost valorificat corespunzător, sau faptului că țintele au fost estimate cu un optimism rezervat, pentru a avea singuranța realizării lor.

Potrivit răspunsurilor furnizate la sondajul prin chestionarul on-line, datele colectate demonstrează o creștere a numărului de vizitatori, a numărului de activități și respectiv a creșterii atractivității obiectivelor de patrimoniu în special la nivel regional, național și internațional. Acești indicatori vor contribui direct la diversificarea economiilor locale, cu atât mai mult dacă vor exista și proiecte complementare de sprijin a afacerilor mici, bazate pe creșterea numărului de turiști.

Respondenților le-a fost solicitat să furnizeze informații în legătură cu creșterea numărului de vizitatori estimată (întrebarea 16 din chestionar), dar și cu numărul de vizitatori înainte și după finalizarea investiției (întrebarea 18). Din răspunsurile la întrebarea 18 a rezultat o creștere a numărului de vizitatori de la 244.281, la 321.892, ceea ce înseamnă o creștere medie de la 6.786 vizitatori la 8.941 vizitatori, adică de 2.155 vizitatori. S-a constatat o **discrepanță** între informațiile prevăzute la cele 2 întrebări, creșterea numărului de vizitatori estimat la întrebarea 16 este de 313.212, ceea ce înseamnă o medie de 8.700 vizitatori.

Comparând aceste valori cu media la nivelul programului (creștere de 12.870 vizitatori/an/obiectiv), atunci discrepanța se confirmă și din această cercetare. Acest fapt demonstrează că beneficiarul nu este familiar cu modul de calcul al indicatorului, furnizând valori diferite de la o întrebare la alta, cu toate că este vorba de același rezultat. Acest fapt este o posibilă explicație și a **inadvertențelor înregistrărilor din MYSMIS cu datele furnizate în cererile de finanțare. Este necesară sprijinirea solicitanților pentru o mai bună înțelegere a condițiilor din documentația apelurilor și a terminologiei.**

32 de respondenți consideră în mare și foarte mare măsură creșterea numărului de turiști și creșterea vizibilității regionale a obiectivului de patrimoniu ca efecte ale intervenției. 30 de respondenți sunt de părere că efectul intervenției va conduce la creșterea vizibilității la nivel național într-o mică măsură și 24 respondenți apreciază că intervenția va determina tot într-o mică măsură, creșterea vizibilității patrimoniului la nivel internațional.

Participanții la focus grup au evidențiat că programul este considerat ca fiind oportunitatea majoră pe care beneficiarii o au pentru salvarea patrimoniului cultural propriu. În același timp se apreciază că, așa cum este definit programul, acesta are mai degrabă rolul de salvare a monumentelor istorice din România decât acela de catalizator de dezvoltare.

Opinia participanților la focus grupuri este că, pentru a deveni factor de dezvoltare și de coeziune socială, POR trebuie să propună **un set de indicatori compoziți** care să cuantifice legătura dintre indicatorul numărului de turiști/indicele atractivității turistice, numărul de obiective restaurate prin proiect, stadiul de conservare (informații prin evaluare MCIN prin serviciile deconcentrate sau experți acreditați - așa cum se realizează pentru obiectivele UNESCO), număr de locuri de muncă nou create, valoarea obiectivului de patrimoniu în funcție de interes conform Legii 422/2001, iar la final să se stabilească diferențiat finanțarea.

Analiza studiilor de caz confirmă ca rezultat următoarele: în cazul proiectului implementat de Municipiul Iași creșterea anuală a vizitatorilor este estimată la 11%, respectiv pentru primul an de la 6.198 la 7.000, în cazul proiectului Parohiei Romano Catolică Sf. Mihail creșterea estimată

este de la 30.000 la 31.800, la Parohia Evanghelică Saschiz se estimează o creștere de la 4.200 la 5.300, la UAT Comuna Saschiz de la 4.968 la 6.468, la Mănăstirea Hurezi de la 100.300 la 106.318, la Ministerul Apărării Naționale de la 33.000 la 35.100, la Parohia mixtă Româno-Elenă "Buna Vestire" de la 15.000 la 16.000, la UAT Orașul Anina de la 450 la 9.000, Parohia Scaune de la 14.976 la 15.740. Se poate observa că doar în cazul proiectului Mănăstirea Hurezi, care este patrimoniu UNESCO, creșterea are valori comparabile cu media la nivelul PI, pentru restul proiectelor creșterea numărului de vizitatori este sub media de la nivelul programului.

În ceea ce privește **tipologia activităților economice generate de intervențiile prin POR**, în baza cercetării aprofundate prin studiile de caz, se pot enumera următoarele domenii de activitate: evenimente artistice, culturale și didactice, înființarea de ateliere pentru industriile creative, expoziții, meșteșuguri artisanale și activități de patrimoniu imaterial.

Este de menționat că la nivelul PI 5.1 **toate intervențiile au asociat un plan de marketing și promovare turistică**, aceasta fiind o condiție de eligibilitate pentru accesarea finanțării; în afara realizării digitizării obiectivului de patrimoniu (condiție obligatorie de îndeplinit până la finalizarea proiectului), dintre măsurile de promovare considerate menționăm: realizarea unui site web, concursuri foto on-line pe pagina proiectului, realizarea de film documentar al obiectivului, redactarea de materiale publicitare (stickere, bannere, anunțuri stradale, broșuri, anunțuri în media audio, video și scrisă), includerea în circuite turistice, participarea la târguri și expoziții naționale și internaționale, campanii de educație în unități de învățământ.

Se poate concluziona că, în urma creșterii numărului de turiști și diversificării activităților la obiectivele de patrimoniu restaurate, POR contribuie la dezvoltarea economiilor locale prin apariția de noi activități economice și crearea de locuri de muncă. Efectele generate de intervenții vor putea fi observate pe termen mediu și lung de la finalizarea intervențiilor. **Întrebarea de evaluare 2 - În ce măsură a contribuit până acum, și va contribui pe viitor, POR la îmbunătățirea calității vieții prin îmbunătățirea mediului urban?**

Pentru formularea răspunsului la această întrebare de evaluare au fost luate în considerare informațiile obținute prin aplicarea următoarelor instrumente:

- cercetarea de birou (MySMIS, literatura de specialitate);
- cercetarea calitativă (studii de caz și sondaj în rândul beneficiarilor prin chestionar on-line, sondaj ONG prin chestionar interviu față în față și prin poștă electronică).
- **Care este numărul de terenuri spații amenajate? Care este suprafața totală?**

Analiza documentară asupra situației regenerării spațiilor urbane și verzi, a relevat că performanța pozitivă a unui oraș ține de modul în care acesta știe să atragă oameni, investiții și turiști. Iar pentru a deveni mai atractiv, un oraș trebuie să ofere și o calitate a vieții mai bună. Un raport al Băncii Mondiale⁹ care include un sondaj făcut pe un eșantion reprezentativ al

⁹ World Bank, 2017, Magnet Cities: Migration and Commuting in Romania

populației din România arată fără echivoc importanța „calității vieții” în decizia acestora de a se muta într-un anumit oraș.

La fel ca și în alte domenii, România nu stă bine nici în ceea ce privește numărul și calitatea spațiilor publice urbane. Majoritatea reședințelor de județ din țară au un număr surprinzător de mic de spații publice, iar calitatea acestor spații lasă de multe ori de dorit. Ca punct de referință, e de ajuns de menționat că din 40 de reședințe de județ, numai 9 aveau în 2015 cel puțin 26 de metri pătrați de spațiu verde pe cap de locuitor - prag minim propus de Comisia Europeană. Suprafața spațiilor verzi sub formă de parcuri, grădini publice, locuri de joacă pentru copii, terenuri ale bazelor și amenajărilor sportive, era de 26.639 hectare, la nivelul orașelor și municipiilor din România, la finele lui 2017, revenind pe un locuitor în medie 21,3 mp suprafață spații verzi, conform datelor centralizate de Institutul Național de Statistică (indicator GOS103B - Suprafața spațiilor verzi în municipii și orașe, pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe). Datele colectate la nivelul mai multor localități, inclusiv prin tehnica de benchmarking în materie de dezvoltare urbană, sunt incluse în Anexa 4.

În vederea revitalizării urbane, POR 2014-2020 finanțează o serie de activități, printre care:

- Reabilitarea spațiilor deschise;
- Amenajarea spațiilor verzi;
- Realizarea de alee pietonale, piste pentru bicicliști, crearea de trotuare;
- Crearea, modernizarea, reabilitarea străzilor urbane;

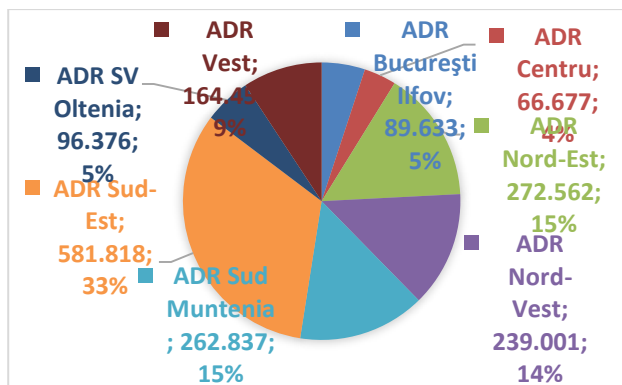
La nivelul PI 5.2 a fost definit:

- ✓ **indicatorul de realizare CO38** Dezvoltare urbană: spațiu deschis creat sau reabilitat în zonele urbane, cu valoarea țintă până în 2023 de 79.879,00 mp pentru regiunile mai puțin dezvoltate și 11.340,00 mp la nivelul regiunilor mai dezvoltate; și
- ✓ **indicatorul de rezultat IS24** Spații verzi în orașele mici și mijlocii cu valoarea țintă până în 2023 de 16,65 mp/locuitor pentru regiunile mai puțin dezvoltate și 10,63 /locuitor la nivelul regiunilor mai dezvoltate.

Analiza datelor înregistrate în SMIS relevă că până la 31.12.2018 s-au contractat 48 de proiecte în valoare totală eligibilă de 347.406.486 lei. Beneficiarii sunt localizați în 26 de județe (vezi Tabelul 19 din Anexa 5) și reprezintă 46 UAT la nivel local, 1 UAT la nivel județean și 1 Instituție publică aflată în subordinea sau sub coordonarea consiliului local/ primarului.

Prin intermediul POR 2014-2020, în urma proiectelor contractate în cadrul PI 5.2, se va realiza o suprafață de **1.773.356 mp spațiu creat sau reabilitat până în 2023**, distribuit regional astfel:

Figura 3: Distribuția regională a spațiului creat (mp și procent în total)

Sursa: date preluate din MySMS de Evaluator

Potrivit țintei specificate în POR, valoarea indicatorului pentru 2023 este de 109.219 mp. Dacă toate contractele se vor implementa cu succes, la sfârșitul perioadei de implementare ținta va fi depășită de peste 15 ori.

○ Care este reacția comunităților față de aceste modificări?

În răspunsul la această întrebare s-a plecat de la premisa că mediului urban este parte a condițiilor de viață, unul din criteriile Sistemului European de Statistică ale Eurostat care definesc calitatea vieții. Condițiile de viață se referă, *inter alia* la calitatea locuirii și, mai concret, la calitatea cartierului (a vecinătății) prin măsurarea calității subiective a mediului fizic (calitatea aerului, traficul intens). Există o relație de cauzalitate incontestabilă între realizarea intervențiilor POR din cadrul PI 5.2 și contribuția acestora la îmbunătățirea calității vieții prin: reconversia terenurilor degradate și transformarea lor în locuri destinate diferitelor activități de recreere, socializare și petrecere a timpului liber ale comunității. Aceste efecte, alături de influențarea pozitivă asupra parametrilor de mediu (de ex. creșterea suprafețelor verzi va reduce nivelului de poluare) și înfrumusețarea zonelor urbane, contribuie la creșterea calității vieții locuitorilor din respectivele comunități.

Ca orice măsurare a percepțiilor, răspunsurile înregistrate în urma cercetărilor nu au neapărat o cauzalitate de tip logic și percepția acestor efecte ale intervențiilor ține de indicatori subiectivi ce sunt puternic dependenți de situațiile obiective în care trăiesc oamenii, de circumstanțele vieții individuale și de contextul social.

În cadrul evaluării s-au cercetat percepțiile beneficiarilor, prin intermediul sondajului prin chestionarul on-line, considerându-se că aceștia, ca și autorități locale sau județene, cunosc foarte bine realitățile urbane. Faptul că proiectele au fost incluse toate în strategii locale, este incontestabil o reflectare a nevoilor comunităților, nevoi pe care intervențiile le vor adresa și, potrivit premiselor de implementare verificate pe durata evaluării, le vor și soluționa. De asemenea, prin intermediul cercetărilor calitative, s-au purtat discuții cu beneficiarii la momentul vizitei pe teren cu ocazia realizării studiilor de caz, sau pe durata focus grupului cu beneficiarii PI 5.2 pentru verificarea acestor premise și s-a realizat interviuarea a 3 ONG implicate în activități pentru comunitatea locală.

Din cercetarea prin sondaj realizată în cadrul beneficiarilor a reieșit că aceștia consideră că în urma intervențiilor toate categoriile de populație vor beneficia într-o măsură mai mare sau mai mică, iar efectele investițiilor sunt proporțional distribuite între diverse aspecte ale calității vieții în mediul urban. Beneficiarii consideră că cel mai mult vor beneficia de investiția realizată tinerii (6 în măsură foarte mare, 1 în mare măsură și 1 în măsură mică), copiii școlari (7 în măsură foarte mare, 1 în mare măsură și 1 în măsură mică), copiii preșcolari (6 în măsură foarte mare, 1 în mare măsură și 2 în măsură mică), persoanele adulte (6 în măsură foarte mare, 2 în mare măsură și 1 în măsură mică), persoanele cu dizabilități (6 în măsură foarte mare, 1 în mare măsură și 2 în măsură mică). În opinia ONG, cele mai multe beneficii sunt estimate a se înregistra de către bătrâni și copii preșcolari, rezultatele celor 2 tipuri de cercetare nu se suprapun, dar au și puncte de convergență: ambele cercetări consideră că cei care beneficiază într-o foarte mare măsură de intervențiile din cadrul PI 5.2 sunt copii preșcolari.

Reducerea prezenței zonelor degradate și/sau abandonate ce se reflectă în mod negativ asupra calității vieții și a imaginii cetățenilor este un factor apreciat la nivelul comunităților.

Analizele conduc la concluzia că **cele mai apreciate efecte ale intervențiilor sunt creșterea oportunităților de petrecere a timpului liber și satisfacerea nevoii de agrement și recreere a populației urbane**. Mai în detaliu, percepția respondenților în ceea ce privește gradul în care proiectul asigură premise pentru realizarea anumitor efecte pozitive, relevă că cele mai importante efecte sunt:

- creșterea oportunităților de petrecere a timpului liber și creșterea suprafețelor verzi pentru reducerea nivelului de poluare și îmbunătățirea mediului înconjurător din zonele urbane (7 în măsură foarte mare și 2 în mare măsură);
- reducerea prezenței zonelor degradate și/sau abandonate ce se reflectă în mod negativ asupra calității vieții și a imaginii cetățenilor; reducerea prezenței zonelor degradate, abandonate sau neutilizate din interiorul orașului și transformarea sau încadrarea lor în zone accesibile comunității; creșterea atractivității orașului pentru turiști; creșterea suprafețelor spațiilor verzi; creșterea suprafețelor verzi pentru satisfacerea nevoii de agrement și recreere a populației urbane; (6 în măsură foarte mare și 3 în mare măsură);
- îmbunătățirea calității vieții pentru populația rezidentă și creșterea atractivității zonelor urbane prin creșterea numărului obiectelor de mobilier urban, crearea de piste pietonale, străzi și piste pentru bicicliști (5 în măsură foarte mare, 3 în mare măsură și 1 în mică măsură);
- modernizarea străzilor urbane care facilitează accesul la spațiile verzi (4 în măsură foarte mare, 1 în mare măsură și 1 în măsură mică).

Beneficiarii consultați prin focus grup au exprimat opinia că PI 5.2. este benefică și binevenită, contribuind nemijlocit la creșterea calității vieții locuitorilor din comunitățile lor și la dezvoltarea unor activități economice în vecinătatea obiectivelor, concluzie în corelație cu cea obținută în urma sondajul on-line.

Din analiza studiilor de caz s-a constatat că **intervențiile** realizate în cadrul proiectelor documentate **vizează în mare măsură reabilitarea spațiilor verzi**. De exemplu, în Municipiului Turda se va reabilita o suprafață de 24.552,75 mp spații verzi în baza proiectului "Reconversia unei zone degradate într-un parc public cu funcțiuni multiple", . În acest moment Turda are 24,24 mp/ locuitor spații verzi, conform INS 2016, suprafață insuficientă pentru nevoile

recreative și de petrecere a timpului liber al locuitorilor orașului. Iar în orașul Buhuși sunt înregistrate aproximativ 52 ha de spații verzi (conform INS la nivelul anului 2015), cu o medie de 24,9 mp/locuitor. Nici o suprafață verde cuprinsă în registrul spațiilor verzi nu este organizată/ utilizabilă ca zonă de petrecere a timpului liber sau agrement. Deși media mp/ locuitor este comparativă cu media la nivel național pentru Regiunea NE, calitatea spațiilor verzi este una scăzută. Cele trei zone abordate de proiect sunt suprafețe puternic degradate, aflate în zone de interes pentru populație. Prin proiect, suprafața spațiilor verzi din orașul Buhuși va fi extinsă cu aproximativ 4.500 metri pătrați.

Intervențiile în îmbunătățirea mediului urban vor conduce la o schimbare a mentalității în cadrul comunităților, valorificarea patrimoniului industrial ca sursă de cunoaștere, învățare și petrecere a timpului liber în spații în care zestrea naturală, culturală și potențialul de recreere se articulează în beneficiul comunității, al orașului, al zonei (proiectul beneficiarului oraș Anina).

În cadrul proiectului promovat de Municipiul Turda se relevă legătura dintre igienizarea spațiilor și siguranța persoanelor învecinate locațiilor. Dotarea spațiilor verzi din proiect cu mobilier urban va crea facilități de agrement și petrecere a timpului liber pentru comunitate. Creșterea atractivității orașului ca spațiu prietenos de locuire va determina stabilirea forței de muncă în oraș, a familiilor tinere și a companiilor care fructifică această forță de muncă, schimbarea mentalității privind petrecerea timpului în spații în care zestrea naturală, culturală și potențialul de recreere se articulează în beneficiul comunității, al orașului, al zonei etc. În acest caz, la momentul execuției demolării, grupuri de cetățeni de etnie romă aflați în situația de persoane fără adăpost, care locuiau în obiectivul supus intervenției, s-au manifestat violent. Sub acest aspect, se poate aprecia că a existat o reacție negativă la implementarea proiectului. Acest fapt a fost considerat de către beneficiar un eveniment din care a învățat că, pentru a asigura o reacție pozitivă a comunității (inclusiv a categoriilor defavorizate) la intervențiile de proiect, este recomandabil colaborarea cu un consultant profesionist, capabil să identifice toate riscurile asociate proiectului și să-și sfătuiască clientul asupra acestora și a modalităților de soluționare.

Lecție învățată: Beneficiarul proiectului trebuie să aibă în mod continuu o relație deschisă și onestă de colaborare cu toate grupurile țintă care ar putea fi afectate direct sau indirect de intervențiile proiectului.

Cercetarea a inclus și opinia a trei ONG-uri cu activitate în domeniul educației de mediu, promovarea valorilor societății civile și dezvoltarea de proiecte comunitare locale pentru tineri (un interviu față în față și două sondaje prin chestionar via e-mail). Răspunsurile acestora se găsesc în Anexa 14.

Concluziile rezultate din analiza datelor colectate de la ONG concură cu concluziile obținute prin aplicarea celorlalte instrumente de cercetare în cadrul beneficiarilor, existând diferențe doar în ceea ce privește gradul în care diferitele acțiuni ale intervenției influențează calitatea vieții, și anume:

- intervențiile PI 5.2 afectează calitatea vieții, preponderent în foarte mare măsură, prin:
 - creșterea suprafețelor verzi pentru satisfacerea nevoii de agrement și recreere a populației urbane;
 - îmbunătățirea mediului înconjurător din zonele urbane;

- creșterea atractivității zonelor urbane prin creșterea numărului obiectelor de mobilier urban;
- creșterea atractivității orașului pentru turiști;
- crearea de piste pietonale, străzi și piste pentru bicicliști.
- beneficiarii intervențiilor PI 5.2 sunt toate categoriile populației, dar în foarte mare măsură copiii preșcolari, bătrânii și tinerii.

Consultați în legătură cu **alte tipuri de activități ce nu au fost acoperite de intervențiile PI 5.2** dar ar putea răspunde obiectivelor specifice ale acestei PI și cu sugestii de îmbunătățire a condițiilor de eligibilitate, ONG au exprimat o serie de propuneri în conexiune cu nevoile identificate de POR (*inter alia* revitalizarea urbană) și în sfera obiectivului specific (i.e. reconversia și refuncționalizarea terenurilor și suprafețelor degradate), idei de revitalizare efectivă a ceea ce rezultă în urma intervențiilor PI 5.2. Acestea ar putea face obiectul unor intervenții tip *soft*, complementare celor vizate de actualul POR 2014-2020:

1. Revitalizarea unor locații neutilizabile ale orașului și transformarea acestora în spații de petrecere a timpului liber, spații verzi, ar trebui integrată cu acțiuni/inițiative care să ofere contexte de creștere și dezvoltare a comunității, direcții de bune practici în acele locuri (de ex. desfășurarea de activități periodice de educație non-formală, pe diverse teme, precum sustenabilitate, sănătate, mediu, creativitate, etc.);
2. Dezvoltarea unor proiecte/spații pilot, cu activități care să implice comunitatea locală alături de urbanisti, sociologi, experți pe dezvoltare urbană, dar și alte categorii de experți pe principiul economiei circulare: a). tipurile de activități să fie legate unele de altele prin produse, subproduse și resurse regenerabile locale, benefice pentru a susține educațional, practic și economic comunitatea implicată sau, b) activități agricole colective desfășurate pe baza principiului permaculturii și agriculturii verticale (închirieri de loturi cu o infrastructură și principii adecvate pentru a partaja activ și în comun terenul de către grupuri de oameni interesați pentru utilizarea personală dar și o parte pentru cei nevoiași), crearea unei grădini comunitare în care să se promoveze colaborarea, respectul și creșterea propriilor legume și fructe.

Aceste propuneri sunt intervenții de tip *spin-off*, ce pot pot fi avute în vedere în noul cadru de programare, pentru intervenții similare AP 5 și/sau AP 9 - Sprijinirea regenerării economice și sociale a comunităților defavorizate din mediul urban.

ÎE 3 - În ce măsură premisele avute în vedere la stabilirea tipurilor de operațiuni eligibile pentru finanțare se verifică în practică (în implementare)? Cum poate fi îmbunătățit modul de soluționare a problemelor identificate în cadrul acestei AP sau pentru intervenții similare viitoare?

Pentru a răspunde la această întrebare, au fost luate în considerare date obținute prin următoarele instrumente:

- cercetarea de birou (SMIS, rapoarte de monitorizare, ghidurile solicitantului);
- cercetarea calitativă (studii de caz, focus grupuri și sondaj prin chestionar on-line, interviuri cu ADR).

La nivelul POR au fost identificate următoarele **nevoi**, în conexiune cu AP 5:

- Conservarea, protejarea și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural reprezintă o alternativă viabilă pentru stimularea dezvoltării în zonele rurale și cele sărace, a căror economie se bazează exclusiv pe activități agricole sau exploatarea resurselor naturale, furnizând avantaje ambivalente, reprezentate de creșterea locurilor de muncă și a veniturilor, concomitent cu promovarea tradițiilor și patrimoniului cultural și natural, constituind o pârgă de atenuare a dezechilibrelor intra și inter regionale;
- Creșterea economică accentuată, înregistrată în ultima decadă, la care se adaugă măsurile de "urbanism derogatoriu" pun o presiune imobiliară imensă asupra obiectivelor de patrimoniu cultural, amenințându-le identitatea și chiar existența;
- Orașele din România, de la cele mai mici și până la capitala țării, București, se confruntă cu probleme legate de degradarea spațiului construit, spații intravilane abandonate, probleme legate de calitatea mediului, ceea ce determină o calitate a vieții sub așteptările majorității cetățenilor. Revitalizarea urbană, reprezintă o modalitate eficientă prin care orașele sau anumite părți ale acestora sunt reintroduse în circuitul urban.

Pentru a răspunde acestor nevoi, în cadrul AP5 au fost definite 2 PI, cu **obiective specifice**:

- Prioritatea de investiții 5.1 - Conservarea, protecția, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural cu OS 1: Conservarea, protejarea, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural are ca obiectiv specific impulsivizarea dezvoltării locale prin conservarea, protejarea și valorificarea patrimoniului cultural și a identității culturale, și
- Prioritatea de investiții 5.2 - Realizarea de acțiuni destinate îmbunătățirii mediului urban, revitalizării orașelor, regenerării și decontaminării terenurilor industriale dezafectate (inclusiv a zonelor de reconversie), reducerii poluării aerului și promovării măsurilor de reducere a zgomotului cu OS 2: Reconversia și refuncționalizarea terenurilor și suprafețelor degradate, vacante sau neutilizate din orașele mici, mijlocii și municipiul București.

Pentru atingerea obiectivelor specifice s-au identificat **operațiunile și acțiunile eligibile** pentru sprijinul financiar. S-au definit activitățile, sumele minime și maxime pentru ajutorul financiar nerambursabil, durata proiectelor precum și intensitatea sprijinului.

S-au definit indicatorii de realizare și de rezultat (pentru 2023) și țintele intermediare (pentru 2018).

Logica intervenției s-a analizat prin prisma nevoilor identificate, operațiunilor eligibile, țintelor estimate (rezultatele) și gradul de răspuns al grupului țintă cărui se adresează intervențiile, alocările financiare, gradul de contractare și situația plăților.

Totalul finanțării nerambursabile alocate AP5 în valoare de 435.112.890 Euro a fost distribuit în proporție de 75,15% PI 5.1 și 24,85% PI 5, ceea ce înseamnă 326.971.215 Euro, respectiv 108.151.675 Euro (Tabel 1 Anexa 5).

Potrivit datelor din MySMIS: din cele constatate în timpul evaluării, numărul obiectivelor asupra cărora au loc intervențiile este mai mic decât numărul contractelor pentru că nu toate proiectele au indicatorii încărcăți în sistem. Concret, în MySMIS 166 de proiecte au încărcat indicatorul 1S23-obiective de patrimoniu cultural restaurate cu un total de 177 obiective și 186 de proiecte au încărcat indicatorul CO09-Turism durabil: creșterea numărului preconizat de vizite la siturile din patrimoniul cultural și natural și

atracțiile care beneficiază de sprijin. Numărul contractelor în cadrul PI 5.1 este de 188, în consecință un număr de 22 de contracte rezultă că nu au încărcate indicatorii. La aceasta mai adăugăm și faptul că modul de interpretare a indicatorului CO09, este foarte posibil să fi fost diferit la apelurile istorice față de modul de reflectare în MySMIS. Interpretările date de beneficiarii care trebuiau să introducă aceste date în sistem, sau posibil de personalul ADR care a făcut această operațiune în locul beneficiarului, au fost diferite: vorbim de creșterea numărului de vizite (ca diferență între numărul de vizite la finalizarea implementării proiectului minus numărul de vizite la începutul implementării proiectului) sau de numărul de vizite la finalizarea implementării sau de creșterea numărului de vizite/ an. Dacă la această situație mai adăugăm și discrepanțe între numărul prevăzut în cererea de finanțare și cel din sistem (de ex.: proiectul SMIS 120880 are în sistem 500 de vizite - ar fi trebuit să fie creștere pe an - dar în cererea de finanțare se menționează că la începutul perioadei sunt 200 vizite, iar la sfârșit vor fi 230 vizite, deci o creștere cu 30 vizite, sau proiect SMIS 121271 care are în sistem 7,5 vizite dar în cererea de finanțare se menționează ca la începutul perioadei sunt 200 vizite iar la sfârșit vor fi 406 vizite, deci o creștere cu 206), putem concluziona că **valoarea din MySMIS pentru indicatorul CO09 trebuie luată în considerare cu titlu de inventar**, la fel și calculele de eficiență pe indicator. Aceste coroborări s-au realizat în baza analizei celor 70 de cereri de finanțare.

O prima analiză a vizat raportul dintre ofertă (fondurile puse la dispoziție prin cele 13 apeluri de propuneri) și cerere (valoarea contribuției UE/ UE+BS pentru care s-au depus cereri de finanțare).

Pentru PI 5.1 **cererea a fost evident superioară ofertei**, iar raportul este de 196% în ceea ce privește finanțarea publică (FEDR+BS); și pentru PI 5.2 cererea a fost superioară, de 140%, raportat la finanțarea publică. La nivelul axei, raportul dintre finanțarea publică solicitată și finanțarea publică contractată este de 182,5% (Tabel 7 Anexa 5).

Numărul redus de cereri respinse denotă o **calitate bună a proiectelor depuse** atât în termeni de conformare cu criteriile administrative și de eligibilitate cât în special din punct de vedere tehnic. În faza de verificare a conformității administrative și eligibilității au fost respinse 44 de proiecte din totalul de 373 proiecte depuse, ceea ce reprezintă 11,80% în timp ce numărul de proiecte respinse în faza de evaluare tehnico-financiară a fost de 2, ceea ce reprezintă 0,61% din 329 rămase pentru evaluarea tehnico-financiară. Asistența primită de beneficiari și/sau experiența din cadrul exercițiului de programare anterior sunt o posibilă explicație.

Din cele 236 de contracte însumând o valoare totală eligibilă de 2.478.596.667 lei se poate calcula o **valoare medie a proiectului de 10.502.528,25 lei**. Având în vedere tipologia diferită a celor două categorii de intervenții din cadrul axei, valoarea nu este foarte semnificativă, de aceea am calculat media proiectului contractat în cadrul PI 5.1 și aceasta este de 11.336.117,98 lei (2.131.190.181 lei/188 contracte) și media proiectului contractat în cadrul PI 5.2 și acesta este de 7.237.645,13 lei (347.406.486 lei/48 contracte).

În ceea ce privește **valoarea medie a proiectului la nivel de regiuni**, regiunea BI înregistrează valoarea cea mai ridicată (13.187.921 lei) în timp ce regiunea Centru înregistrează valoarea cea mai scăzută (6.250.221 lei). La nivelul superior al mediei proiectelor se situează și regiunea SE (11.944.196 lei), regiunea NE (11.399.202 lei), regiunea SV Oltenia (11.355.363 lei) și regiunea

Sud-Muntenia (11.239.894 lei). Regiunea NV înregistrează o valoare medie a proiectului de 10.959.950 lei în timp ce regiunea V are o valoare medie a proiectului de 9.861.441 lei, ambele regiuni situându-se sub media națională. Aceste valori sunt utile pentru a studia dinamica investițiilor similare în viitor și a furniza valori de referință pentru alocările financiare în activitățile de programare viitoare.

În ceea ce privește **repartiția teritorială pe tip de beneficiar** în cadrul PI 5.1 majoritatea beneficiarilor sunt instituții de cult (82 din 188 adică 43,62%), UAT la nivel local (55 din 188 adică 29,26%) și UAT la nivel județean (41 din 188 adică 21,81%); restul beneficiarilor sunt asociații religioase (4 beneficiari), administrația publică centrală (4 beneficiari) și ONG (2 beneficiari). Se observă că anumite județe au avut mai multe proiecte contractate, ceea ce conduce la o primă considerație, anume că dispun de o bună capacitate administrativă pentru formularea de proiecte: este cazul județelor Hunedoara și Suceava (câte 4 contracte) și Botoșani și Maramureș (câte 3 contracte); cele mai multe județe din cele 26 județe cu contracte, au avut fie 2 contracte fie câte unul. O altă posibilă explicație ar fi că beneficiarii au beneficiat de sprijinul OI, având în vedere că 3 din aceste 4 județe aparțin aceleiași regiuni de dezvoltare. Se remarcă din distribuția contractelor pe județe că intervențiile propuse prin PI 5.1 au răspuns nevoilor înregistrate la nivelul întregii țări (40 de județe - mai puțin Giurgiu).

”Principalele **rezultate** așteptate sunt reprezentate de creșterea gradului de conservare pentru **45 de obiective de patrimoniu**”¹⁰. În document, potrivit ”Table 3: Programme-specific result indicators, by specific objective (for the ERDF and the Cohesion Fund)”, adică indicatorul de program, se prevede că indicatorul din anul de bază 2012 este 4.387 (numărul actual de monumente în stare foarte bună și bună), iar valoarea țintă din 2023 este de 4.482 obiective - diferența este de 95 obiective. Oricare dintre aceste valori ar fi ținta propusă, se apreciază că există toate premisele ca aceasta să fie atinsă, având în vedere ca numărul reprezintă mai puțin de 40% din țintele contractelor încheiate până la 31.12.2018. Dacă toate contractele se vor implementa cu succes, la sfârșitul perioadei de implementare numărul obiectivelor de patrimoniu în stare de conservare foarte bună și bună se estimează că va fi dublu față de numărul țintă.

Contribuția fiecărei regiuni la realizarea indicatorului 1523 - Obiective de patrimoniu cultural restaurate este, în ordine descrescătoare, următoarea: 1. Centru 21.47%, 2. NE 16.38%, 3. NV 15.25%, 4. SV Oltenia 12.99%, 5. S Muntenia 12.43%, 6. SE 11.30%, 7. V 6.78% și BI 6.78%. Coroborând cu distribuția regională a monumentelor, observăm că acest clasament al participării regiunilor la îndeplinirea indicatorului este parțial în linie cu distribuția monumentelor istorice (regiunile NV și Centru au aceeași poziție în ambele clasamente), dar relevă și ”valorificarea” mai intensă sau mai puțin intensă a potențialului de anumite regiuni (regiunea NE se situează pe locul 4 d.p.d.v. al resurselor și ocupă poziția 2 la creșterea numărului de indicatori, la fel cum regiunea SV Oltenia care ocupă poziția 6 din punct de vedere al resurselor și poziția 4 la creșterea numărului de indicatori, în timp ce regiunile S Muntenia se clasează pe locul 2 din punct de vedere al resurselor și ocupă locul 5 la realizarea indicatorului, la fel cum regiunea BI se clasează

pe locul 5 la resurse și pe locul 8 la realizarea indicatorului). Regiunile SE și V au urcat, respectiv coborât, o treaptă în cele două clasamente. **Comparația între cele două clasamente poate fi o sursă de reflecție pentru organizațiile din regiunile care reușesc într-o măsură mai redusă să valorifice potențialul monumentelor istorice din regiunea lor și să dispună măsuri suplimentare de promovare și suport.**

În ceea ce privește indicatorul CO09 Turism durabil - Creșterea numărului preconizat de vizite la siturile din patrimoniul cultural și natural și atracțiile care beneficiază de sprijin în My SMIS apare ca indicator țintă 2.187.953 vizite/ an. **Calculul costului pe unitate de indicator** conduce la rezultatul de 1.133 lei investiți pentru a genera un vizitator pe an.

Suma plăților (FEDR) raportate la 31.12.2018 la nivelul axei este în valoare de 186.398.696 Lei, ceea ce reprezintă 13,11% din valoarea alocării.

De menționat că la nivel regional, regiunea NV înregistrează un procent de absorbție superior celui la nivel mediu european (27,13% față de 27% la aceeași dată) și regiunea SV Oltenia are un procent puțin sub această de medie (21,91%). Regiunea NE înregistrează 13,61% plăți în raport cu alocarea, regiunea SE 13,30%, regiunea S Muntenia 14,18%, regiunea V 11,36%, regiunea Centru 3,52% și regiunea BI 2,73%. Dintre factorii care pot influența acest proces am identificat 3 factori interconectați:

- Data contractării, respectiv
- Nivelul de maturitate al proiectelor (proiectele nefinalizate au un grad avansat de maturitate); și
- Tipul beneficiarilor.

Regiunile cu cel mai mare grad de absorbție au și numărul cel mai mare de contracte din categoria proiectelor nefinalizate: NV 4 contracte, NE și SE 3 contracte; regiunea SV Oltenia 2 contracte, dar semnate într-o perioadă mai scurtă de timp, deoarece predominant în cadrul beneficiarilor au fost unitățile de cult - care au o procedură simplificată a achizițiilor publice fiind asimilată agenților economici privați. La polul opus, regiunea Centru nu are niciun proiect din categoria nefinalizate și București-Ilfov are 1 proiect de tip nefinalizat, dar acesta are ca beneficiar unitate de administrație publică centrală. De menționat că durata procedurilor de achiziție publică durează în cele mai multe cazuri peste un an de zile (considerând aici prelungiri de termene datorate solicitărilor ANAP¹¹).

În concluzie:

Analizele bazate pe numărul cererilor depuse, numărul contractelor finanțate și rezultatele estimate a se atinge în urma implementării intervențiilor demonstrează că nevoile identificate în POR și obiectivele propuse vor fi acoperite prin tipologia intervențiilor, deci logica intervenției s-a verificat în implementare.

¹¹ În baza H.G. nr. 634/2015 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Achiziții Publice, cu modificările și completările ulterioare, ANAP îndeplinește funcția de control ex ante al procesului de atribuire a contractelor/ acordurilor-cadru de achiziție publică, a contractelor/ acordurilor-cadru sectoriale și a contractelor de concesiune de lucrări și concesiune de servicii și, respectiv, a modificărilor acestor contracte /acorduri-cadru. Potrivit datelor comunicate de beneficiari, răspunsul la o clarificare de la ANAP poate dura și 3 luni.

Introducerea în cadrul POR a proiectelor nefinalizate a fost o decizie care a condus la creșterea gradului de absorbție.

Durata procedurilor de achiziții influențează major gradul de absorbție.

○ **Modul de implementare a intervențiilor și a propunerilor de îmbunătățire**

S-au analizat răspunsurile din cadrul anchetelor în rândul beneficiarilor și focus grupurilor organizate cu aceștia, opiniile factorilor interesați și s-a recurs la analiza datelor din MySMIS în legătură cu durata de procesare a cererilor de finanțare de la depunere până la contractare și a numărului de modificări/ versiuni ale documentației de finanțare. S-au analizat evenimentele de comunicare organizate la nivel de OI pentru promovarea apelurilor de propuneri și sprijinul potențialilor solicitanți pentru a identifica dacă există o relație între numărul cererilor depuse și numărul evenimentelor. Studiarea numărului modificărilor la documentația de finanțare a fost necesară și prin prisma analizării fezabilității finalizării proiectelor în cadrul termenelor angajate prin contract. Din rapoartele de monitorizare ale OI s-au preluat informații legate de stadiul de implementare a contractelor.

Analiza evenimentelor de comunicare și sprijin la nivel de OI

Evenimentele de comunicare și sprijin organizate de către OI au ca scop informarea potențialilor solicitanți de finanțare cu apelurile de propuneri lansate și furnizarea de clarificări și detalii în legătură cu condițiile de eligibilitate ale apelurilor. S-a analizat în ce măsură evenimentele influențează numărul cererilor depuse, după care, considerând faptul că acțiunile de sprijin pot contribui la o calitate mai bună a proiectelor, am extins analiza și la clasamentul contractelor (număr și valoare). S-a studiat și situația actuală a monumentelor istorice (vezi [Anexa 15](#)), clasamentul numărului de obiective de patrimoniu total și de tip A, care ar putea determina cererea de finanțare din partea regiunilor în raport cu numărul cererilor depuse. Deși se pot constata anumite corespondențe (după cum se evidențiază în tabelul prevăzut în [Anexa 16](#), ce conține detaliile analizelor) la nivel național nu se poate vorbi de o relație de cauzalitate directă. Am coroborat și cu clasamentul alocărilor și putem concluziona următoarele:

Numărul și valoarea contractelor dintr-o regiune nu sunt determinate în mod direct de amploarea acțiunilor de comunicare și suport. Există anumite corespondențe între numărul cererilor depuse și potențialul de monumente, dar acestea nu se pot generaliza la nivel național. Alocările financiare se coroborează cu potențialul (numărul de monumente din regiune) în cazul a 4 regiuni.

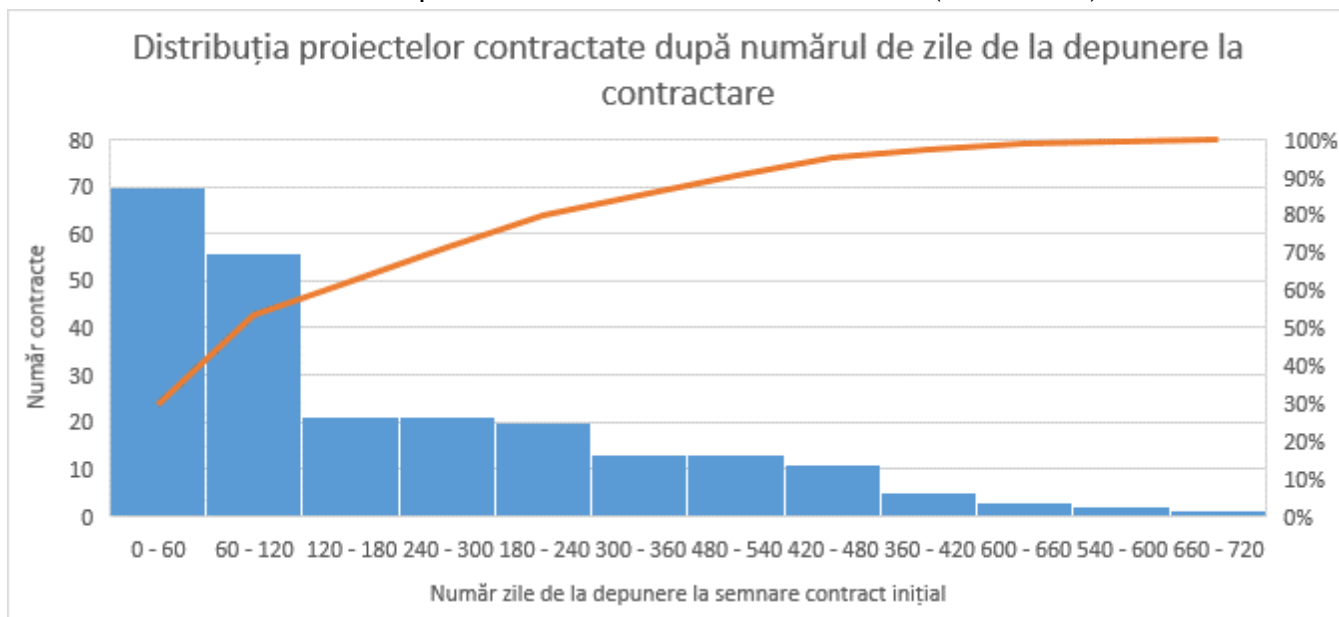
Analiza duratei de la depunerea cererii de finanțare până la contractare

S-a realizat analiza numărului de zile de la depunerea unei cereri de finanțare până la momentul contractării pentru a constata dacă acest proces se încadrează în termenele stabilite prin procedurile AM&OI, și dacă nu, care sunt posibilele motive, pentru a putea identifica posibile soluții de accelerare a procesului.

Această analiză a relevat următoarele informații:

62,29% din proiecte sunt contractate în cel mult 6 luni de la depunere, 22,88% sunt contractate între 6 luni - 1 an de la depunere, 12,29% între 1 an - 1,5 ani, iar 2,54 % sunt contractate după 1 an și jumătate de la contractare (maximul este de 712 zile).

Numărul mediu de zile de la depunere la contractare este de 176 zile (circa 6 luni).

Anexa 17 conține detaliile acestei analize.

Se poate constata că, în raport cu termenul prevăzute¹², majoritatea proiectelor/ contractelor parcurg de la depunere la contractare un interval de timp ce se apreciază ca fiind optim; la fel putem încadra și perioada medie a procesului. Există însă, ca în cele mai multe procese, posibilitatea eficientizării procesului și vom prezenta în continuare factorii care pot influența în opinia Evaluatorului, întregul proces de implementare POR.

Analiza numărului modificărilor documentației de finanțare

În urma analizării numărului de modificări ale documentației de finanțare depusă în cadrul apelurilor de propuneri se constată că în cadrul PI 5.1 toate documentațiile au cel puțin 3 modificări (numărul maxim de modificări a fost de 22, iar 120 de proiecte, reprezentând 63,83% din total contracte, au între 6-13 modificări); în cadrul PI 5.2 toate documentațiile au cel puțin 4 modificări (numărul maxim de modificări a fost de 20, 17 proiecte, reprezentând 35,42% reprezentând din total contracte, au 8, 9 și 13 modificări). Se apreciază că elaborarea acestor versiuni, datorate modificărilor aduse cererii de finanțare și a anexelor depuse pe parcursul

¹² Potrivit termenelor pentru diferitele etape de evaluare, CAE, ETF, solicitarea de clarificări ale OI către beneficiar, realizarea unei evaluări suplimentare în cazuri specifice, depunerea contestațiilor, suspendarea procesului se încadrează într-un minim de circa 3 luni.

evaluării acestora, conduc la prelungirea procesului de evaluare și constituie o zonă optimizabilă a procesului. S-a constatat, de asemenea, că cea mai recentă versiune a documentației este dificil de identificat în sistem și acest aspect poate fi considerat pentru eficientizarea modului de lucru cu MySMIS. O situație mai detaliată este prezentată în Tabelul 21 și tabelul 22 din Anexa 5.

Analiza întâzierilor în implementarea proiectelor din rapoartele trimestriale de monitorizare ADR

Potrivit datelor care sunt înregistrate în rapoartele de monitorizare pe trim. IV 2018 există un număr de 12 proiecte (5,08% din total contracte AP 5) care înregistrează întâzieri: 10 în cadrul PI 5.1 (5,32% din total contracte PI 5.1) și 2 în cadrul PI 5.2 (4,17% din total contracte PI 5.2). Doar 5 dintre acestea au fost considerate ca fiind proiecte cu grad de risc asociat din categoriile moderat/ridicat; pentru 2 proiecte situația s-a remediat, deci au rămas doar 3 contracte în aceste situație. Cele 3 proiecte reprezintă 1,27% din numărul total al contractelor din cadrul AP 5. Detalii în **Anexa 18**.

Se poate concluziona, deci, că:

Nu există premise pentru a considera că proiectele finanțate în cadrul AP 5 nu se vor încadra în termenul stabilit pentru implementare, deoarece pentru 98,73% dintre ele implementarea decurge potrivit planului de activități.

- **Ce tipuri de intervenții/ mecanisme de implementare s-au dovedit a fi eficace și de ce?**

POR a stabilit pentru implementarea Axei Prioritare 5 următoarele tipuri de intervenții:

- proiecte pentru conservarea, protejarea, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural pentru regiunile mai puțin dezvoltate din buget FEDR (s-au lansat 4 apeluri);
- proiecte pentru conservarea, protejarea, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural pentru regiunile mai dezvoltate, respectiv București-Ilfov din buget FEDR (s-a lansat 1 apel);
- proiecte pentru realizarea de acțiuni destinate îmbunătățirii mediului urban, revitalizării orașelor, regenerării și decontaminării terenurilor industriale dezafectate (inclusiv a zonelor de reconversie), reducerii poluării aerului și promovării măsurilor de reducere a zgomotului din buget FEDR (s-a lansat 1 apel pentru regiunile mai puțin dezvoltate, 1 apel pentru regiunile mai dezvoltate și 1 apel pentru 2 regiuni);
- proiecte pentru conservarea, protejarea, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural ce urmează a fi implementate în zona Investiției Teritoriale Integrate Delta Dunării (ITI) (s-a lansat 1 apel);
- proiecte pentru realizarea de acțiuni destinate îmbunătățirii mediului urban, revitalizării orașelor, regenerării și decontaminării terenurilor industriale dezafectate (inclusiv a zonelor de reconversie), reducerii poluării aerului și promovării măsurilor de reducere a zgomotului ce urmează a fi implementate în zona Investiției Teritoriale Integrate Delta Dunării (ITI);

- proiecte dedicate sprijinirii obiectivelor Strategiei Uniunii Europene pentru Regiunea Dunării în ce privește Aria prioritară 3 a SUERD “Promovarea culturii și a turismului, a contactelor directe între oameni” (SUERD) (s-au lansat 2 apeluri);
- așa numitele ”proiecte nefinalizate”¹³ (NF) pentru conservarea, protejarea, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural pentru regiunile mai puțin dezvoltate și pentru regiunile mai dezvoltate (s-a lansat 1 apel pentru regiunile mai puțin dezvoltate și 1 apel pentru regiunile mai dezvoltate).

Alocarea totală a AP 5 (FEDR+BS) este de 435.122.890 Euro din care 326.971.215 Euro pentru PI 5.1 și 108.151.675 Euro pentru PI 5.2 (Tabelul 1 Anexa 5).

În cadrul AP 5 s-au lansat **13 apeluri**: 3 apeluri istorice (cereri depuse pe hârtie) în 2015 (2 apeluri pentru PI 5.1 și 1 apel pentru PI 5.2), 7 apeluri în 2017 (4 apeluri pentru PI 5.1 - dintre care 1 apel pentru proiecte ITI și 1 apel pentru proiecte SUERD, și 3 apeluri pentru PI 5.2 - dintre care 1 apel pentru proiecte SUERD) și 3 apeluri în anul 2018 pentru PI 5.1 (dintre care 2 apeluri pentru proiecte nefinalizate).

În cadrul acestor 13 apeluri s-au **depus 373 de proiecte**, 275 de proiecte în cadrul PI 5.1 (reprezentând 80,83% din totalul proiectelor depuse) și 98 de proiecte în cadrul PI 5.2 (reprezentând 19,17% din totalul proiectelor depuse).

Trebuie subliniat că, din punct de vedere a condițiilor de eligibilitate (în afara condițiilor specifice ale locației proiectului care cad sub incidența ITI sau SUERD), restul condițiilor sunt asemănătoare pentru toate tipurile de intervenție. În cadrul proiectelor tip SUERD are loc o procedură de selecție diferită față de proiectele din celelalte intervenții, anume că, proiectele nu se evaluează în regiunea unde au fost depuse, ci în oricare altă regiune, acest fapt determinând și o anumită întârziere în contractarea acestor proiecte.

Analiza ratei de contractare pe fiecare tip de intervenție arată că:

- cea mai ridicată rată de contractare s-a înregistrat din FEDR (pentru PI 5.1 apel istoric) și proiectele nefinalizate pentru regiunea BI (100%) și proiectele nefinalizate pentru regiunile mai puțin dezvoltate (91,67%);
- intervențiile tip FEDR ITI pentru 5.1 au înregistrat o rată de contractare de 66,67%;
- intervențiile tip FEDR SUERD pentru PI 5.1 au înregistrat o rată de contractare de 10% iar pentru PI 5.2 0%;

Această situație se explică datorită faptului că nu au fost modificări la ghidul solicitantului pentru proiectele de tip NF și deoarece proiectele fiind demarate, nu au existat situații care să întârzie procesul de contractare (documente lipsă sau situații juridice neclare legate de titlul de proprietate).

În ceea ce privește proiectele tip SUERD, acestea se află în proces de evaluare. Detalii sunt prevăzute în **Tabelul 32 din Anexa 5**.

¹³ Prin Ordonanța de urgență nr. 30 din aprilie 2018 privind instituirea unor măsuri în domeniul fondurilor europene și pentru completarea unor acte normative a consacrat mecanismul de preluare spre finanțare a proiectelor inițiate prin alte tipuri de finanțare, al cărui grad de maturitate este minim la stadiul de contract de lucrări.

În ceea ce privește numărul de obiective restaurate:

- prin intervențiile tip FEDR se restaurează 168 de obiective;
- prin intervențiile tip FEDR ITI se restaurează 6 obiective;
- prin intervențiile tip FEDR SUERD se restaurează 3 obiective.

Din perspectiva indicatorului număr de turiști, potrivit datelor preluate din MySMIS, rezultă că proiectele de tip FEDR sunt cele mai eficiente, iar cele tip FEDR SUERD cele mai puțin eficiente). Creșterea numărului de turiști/ an va fi generată astfel:

- 2.162.159 turiști/ an de intervențiile FEDR (cost 941,26 lei/vizitator);
- 25.409 turiști/ an de intervențiile FEDR ITI (cost 3.311,99 lei/vizitator) și
- 385 turiști/ an de intervențiile tip FEDR SUERD (cost 43.918.04 lei/vizitator).

Datorită diferenței semnificative între valorile celor 3 tipuri de intervenții, având în vedere că nu s-au evidențiat diferențe între tipul investițiilor finanțate prin aceste tipuri de intervenții, este posibil să fie vorba de o introducere defectuoasă a datelor în sistem sau de furnizarea eronată a indicatorului de către beneficiar și de aceea **este recomandabilă verificarea datelor din MySMIS.**

Pentru analizele efectuate s-au utilizat datele prevăzute în MySMIS la 31.12.2018. Situațiile detaliate sunt prevăzute după cum urmează:

- **distribuția pe regiuni de dezvoltare a numărului de proiecte**, situația este prevăzută în Tabelul 5 Anexa 5;
- **valoarea totală a proiectelor depuse, distribuția regională**, situația a fost inclusă în Tabelul 6 Anexa 5;
- **valoarea proiectelor depuse pe fiecare PI în raport cu alocările (FEDR+BS)**, (Tabelul 7 Anexa 5);
- **numărul și valoarea proiectelor contractate pe fiecare PI**, (Tabelul 13 Volumul ANEXE);
- **gradul de contractare în raport cu alocările** pe fiecare regiune de dezvoltare: (Tabelul 15 Anexa 5);
- Valoarea proiectelor contractate pe fiecare PI în raport cu alocările (FEDR+BS), (Tabelul 16 Anexa 5)

Principalele lecții învățate în vederea îmbunătățirii logicii de intervenție și de implementare POR în cadrul AP 5

În urma datelor colectate prin aplicarea instrumentelor și metodelor folosite în cadrul evaluării au fost identificate o serie de aspecte care au influențat procesul de implementare POR, asupra cărora se poate interveni pentru eficientizarea acestuia:

1. Procesul de pregătire și depunere a cererilor de finanțare

Durata acestui proces a depins de următorii factori:

- a. Demararea cu întârziere a apelurilor de propuneri;
- b. Calitatea documentației apelurilor (formulare cu grad relativ complex de dificultate; anumiți termeni greu accesibili; lipsa unei armonizări a modului în care sunt definite cheltuielile în ghidul solicitantului cu actele normative din domeniul investițiilor publice și cu SMIS unde au alte coduri) și modificările aduse ghidului solicitantului;

- c. Procesul de obținere de către solicitant a actelor de proprietate pentru obiectul asupra căruia are loc intervenția (extrasul de carte funciară);
 - d. Necesitatea completării documentației tehnice (pentru primele apeluri);
 - e. Gestionarea procesului de clarificări venite din partea solicitanților (la nivel de OI s-au înregistrat dificultăți în furnizarea de informații menite să explice sau să detalieze condițiile de eligibilitate din ghidul solicitantului, deseori fiind vorba de aspecte juridice; OI solicită uneori opinia AM; interpretări/răspunsuri diferite între OI și AM);
 - f. Obținerea unor avize (CNMI respinge proiectele pentru îmbunătățirea soluției de intervenție din cadrul proiectelor și se așteaptă mult și pentru reavizarea documentației care propune noi măsuri de intervenție, anumite avize nu au legătură cu intervenția);
 - g. Operarea sistemului MySMIS (încărcarea dificilă a proiectului în sistem, lipsa corespondenței între module).
2. Procesul de evaluare și contractare
- a. Derularea procedurilor de achiziții servicii pentru constituirea echipelor de evaluatori;
 - b. Lipsa unor criterii de selecție a evaluatorilor care să țină cont de expertiza specifică domeniului de patrimoniu cultural;
 - c. Numărul limitat de resurse disponibile pentru fiecare proces în parte;
 - d. Restricțiile referitoare la numărul clarificărilor/ solicitărilor de documente admisibile pe durata procesului de evaluare;
 - e. Gestionarea instrucțiunilor de la AM către OI și modul de relaționare a procesului în raport cu responsabilitățile fiecărei organizații;
 - f. Durata mare de timp de la momentul depunerii cererii de finanțare și până la contractare conduce la modificarea planurilor de achiziții, bugetelor, echipelor de implementare;
 - g. Calitatea documentelor depuse la dosarul de finanțare (greșeli în actele de proprietate, cadastru greșit, obligația de folosință greșită sau incompletă);
 - h. Modificări multiple ale contractelor și durata mare de răspuns de la AM către OI.
3. Procesul de implementare a proiectelor
- a. Modificări ale legislației achizițiilor publice, termene nerezonabile (procedura de derulare a achizițiilor, procedura de contestare);
 - b. Durata mare de timp dintre elaborarea studiului DALI și demararea intervențiilor conduce la agravarea stării de degradare a monumentului iar la sfârșitul implementării proiectului apar diferențe între informațiile prevăzute în DALI și realitatea din teren;
 - c. Numărul redus al furnizărilor de lucrări de construcții și a personalului specializat (diriginți de șantier, verficatori, restauratori);
 - d. Încadrarea în bugetul alocat (modificările legislative referitoare la creșterea salariului minim pe economie impun identificarea cu celeritate a unor soluții și transmiterea către beneficiari a acestora);
 - e. Monitorizarea limitată datorată lipsei unor indicatori de progres adecvați în cadrul PI 5.1;
 - f. Capacitate limitată a beneficiarilor de a urmări modul de implementare a contractelor de lucrări și în general capacitatea limitată în managementul proiectului;
 - g. Necesitatea de a anexa la raportare sau la cererile de plată/cererile de rambursare anumite documente care există la dosarul contractului.

Ca o concluzie generală asupra întregului proces de implementare POR, s-a identificat procedura de achiziții publice ca și punct critic al procesului, care produce efecte în cascadă asupra duratei, bugetului la nivel de proiect, dar și asupra ratei de absorbție la nivel de

program. Adicional, numărul și expertiza resurselor umane implicate la nivel de proiect și program sunt factori cheie ai procesului.

Întrebarea de evaluare 4 - Care este nivelul de sustenabilitate a acțiunilor promovate de POR și cum poate fi acesta îmbunătățit în domeniul:

- intervențiilor asupra patrimoniului cultural și a dimensiunii turismului?
- îmbunătățirii mediului urban?

Pentru a răspunde la această întrebare, au fost luate în considerare date obținute prin următoarele instrumente:

- cercetarea de birou (cereri de finanțare, matricea de complementaritate/sinergie cu alte intervenții, situația beneficiarilor în parteneriat);
- cercetarea calitativă (sondaj prin chestionar on-line, focus grupuri și studii de caz).

Din analiza cererilor de finanțare selectate aleatoriu s-au obținut următoarele rezultate și concluzii:

- 23 de beneficiari (32,86%) nu au implementat niciun alt proiect anterior depunerii cererii de finanțare iar 7 beneficiari¹⁴ dintre aceștia (10%), au contracte cu valoarea totală eligibilă în proximitatea limitei maxime a finanțării (între 19.938.140,91 lei și 22.053.300,00 lei). Toți cei 7 beneficiari au prevăzut în bugetul proiectului servicii de management de proiect;
- 4 beneficiari au implementat/au în curs de implementare câte un proiect de valoare mai mică sau mai mare decât cea a proiectului finanțat în cadrul AP 5 și 2 beneficiari¹⁵ dintre aceștia (2,86%), cu un proiect implementat anterior de valoare mai mică decât a celui în curs de implementare, au proiecte de valoare relativ mare (20,682,283.50 lei respectiv 16.243.847,00 lei) dar au prevăzut în bugetul proiectului servicii de management de proiect;
- 25 de beneficiari (35,71%) au încheiat diferite acorduri instituționale cu scopul de a asigura atingerea rezultatelor estimate și 18 dintre beneficiari au menționat și deciziile consiliilor locale prin care organizația se angajează să susțină cheltuielile de întreținere ale investițiilor finanțate prin proiect, prin alocările bugetare respective;
- Toți beneficiarii au demonstrat în cadrul machetelor financiare că vor asigura sustenabilitatea investiției pe durata analizei financiare și au descris modul în care vor acoperi cheltuielile legate de exploatarea investițiilor după încetarea finanțării;
- Toate proiectele din cererile de finanțare analizate (70) sunt parte dintr-o strategie locală, care exprimă nevoile de dezvoltare ale comunității, în consecință există un interes al autorităților de asigură soluționarea problemelor identificate la nivelul comunităților, ceea ce conferă o premisă pentru asigurarea sustenabilității intervențiilor. Pentru detalii a se vedea Anexa 19.

¹⁴ SMIS 116355, SMIS 116706, SMIS 116726, SMIS 117637, SMIS 119096, SMIS 119444 și SMIS 119748.

¹⁵ SMIS 116632 și SMIS 117819

Analiza efectuată asupra a 70 de cereri de finanțare și a celor 11 studii de caz demonstrează că beneficiarii dispun de resursele financiare pentru acoperirea cheltuielilor legate de menținerea investiției și după încetarea sprijinului acordat și prezintă și alte premise pentru asigurarea sustenabilității proiectului.

Chestionare

Toți respondenții consideră că sustenabilitatea investițiilor realizate va fi asigurată și că indicatorii propuși în cadrul proiectului își vor atinge țintele, iar rezultatele propuse vor fi atinse. Pentru viitor se pot face analize ale bugetului instituțiilor ce administrează patrimoniul cultural (sau alte investiții realizate) pentru a identifica gradul de asigurare a sustenabilității financiare. Beneficiarii din cadrul PI 5.1 consideră benefică încurajarea încheierii diverselor forme de parteneriate pentru asigurarea sustenabilității financiare a investițiilor realizate.

Sustenabilitatea activităților pentru îmbunătățirea mediului urban este demonstrată de prezența proiectelor complementare în fiecare din localitățile unde respondenții implementează proiectele. În plus, toate proiectele sunt parte din alte strategii locale mai ample ceea ce concură la ideea că rezultatele intervenției prin POR se vor integra și vor crea sinergii cu alte inițiative pe care comunitatea le-a planificat. În toate localitățile urbane există și alte programe complementare cu investiția, programe ce au finanțat mai multe tipuri de proiecte cum ar fi: proiecte pentru îmbunătățirea mediului urban ce vizează spațiile verzi, proiecte pentru crearea, modernizarea, reabilitarea străzilor urbane în alte localități limitrofe, proiecte pentru crearea locurilor de divertisment pentru populație, proiecte în cadrul planului/ rilor de mobilitate urbană sau proiecte în cadrul planului de dezvoltare integrată urbană.

Focus grup beneficiari

În urma discuțiilor pe tema sustenabilității intervențiilor, beneficiarii din cadrul PI 5.1 au exprimat diferite opinii, acestea depinzând, în principiu, de tipul organizației acestora. Spre exemplu unitățile de cult au asigurată o stabilitate financiară, dar există o parte dintre acestea, situate în comunități mai mici care au resurse financiare limitate și au fost nevoite să găsească soluții alternative alocărilor de la bugetul local. La Mănăstirea Dragomirna, spre exemplu, se realizează o serie de activități de natură a asigura nu numai resursele financiare, dar și de a exercita un rol educativ în cadrul comunității: se comercializează produse tradiționale, atât meșteșugărești cât și culinare, există acorduri cu unele unități de educație din zonă prin care copiii beneficiază de instruire în domeniul istoriei sau culturii și pot învăța meserii tradiționale. Pentru proiectele finanțate în cadrul PI 5.2, unde beneficiarii sunt UAT aproape în totalitate, sustenabilitatea este asigurată de la bugetul local și cheltuielile cu întreținerea sunt prevăzute pe termen lung în cadrul acestora și, în consecință, investițiile sunt sustenabile.

În ansamblu, se apreciază că intervențiile finanțate în cadrul AP 5 au un foarte bun grad de sustenabilitate dacă ipotezele cuprinse în cadrul proiectelor sunt puse în practică. În urma cercetărilor efectuate nu s-au identificat motive care pot conduce la opinia ca aceste ipoteze să nu se verifice.

Întărirea capacității personalului la nivelul autorităților locale are un rol pozitiv în asigurarea rezultatelor pe termen lung a investițiilor și de aceea **POR trebuie să continue sprijinirea măsurilor care conduc la îmbunătățirea actului de guvernanță.**

Studii de caz

Studiile de caz au identificat diferite mecanisme de asigurare a sustenabilității intervențiilor de proiect, așa cum rezultă din situațiile prezentate în continuare. Analiza confirmă concluziile obținute prin alte instrumente și anume că unul dintre modelele preferate de instituțiile de cult este autofinanțarea. Toate instituțiile de cult supuse cercetării planifică o exploatare cu succes a investiției restaurate, consolidate, conservate și puse în valoare în urma implementării proiectelor prin includerea acestora în cât mai multe programe și circuite turistice atât la nivel regional cât și național. Proiectele presupun diverse activități de promovare și publicitate. Instituțiile de cult se angajează să finanțeze cheltuielile aferente menținerii, întreținerii și funcționării obiectivului de patrimoniu și acest fapt reiese din proiecția financiară realizată pentru proiect și din valorile aferente fluxului de numerar cumulat. În ceea ce privește dezvoltarea durabilă, aceasta va fi asigurată în primul rând prin practicarea turismului durabil, adică menținerea investiției, dar și realizarea de noi activități în cadrul obiectivului (meserii tradiționale, artizanat, bucătărie locală) sau în afara lui, ca o consecință a noilor oportunități de dezvoltare a comunității locale (cazare și masă în pensiuni tradiționale).

În unele cazuri sustenabilitatea va fi asigurată prin alocarea fondurilor pentru menținere în bugetul municipal. Spre exemplu, Municipiul Iași, care pe de o parte va asigura personalul necesar pentru funcționarea obiectivului de patrimoniu cultural, iar pe de altă parte beneficiarul va asigura și resursele financiare necesare pentru întreținerea investiției pe toată perioada de operare și postoperare. Sustenabilitatea proiectului în ceea ce privește creșterea numărului de persoane care vor vizita monumentul de patrimoniu cultural este asigurată de strategia beneficiarului de a relansa activitatea turistică culturală a Municipiului Iași, ca și componentă a Strategiei Integrate de Dezvoltare Urbană, perioada 2015-2030.

În cazul unui monument istoric de importanță națională, aflat în proprietatea statului român și administrarea Ministerului Apărării Naționale, fondurile pentru întreținerea acestuia vor fi asigurate de la bugetul de stat, prin alocații bugetare. Având în vedere importanța monumentului și numărul mare de vizitatori estimat, beneficiarul a decis să nu perceapă taxă pentru vizitarea acestuia. Pentru asigurarea sustenabilității au fost prevăzute a fi încheiate 5 acorduri de cooperare instituțională cu actori relevanți și interesați de administrarea și promovarea monumentului, respectiv Primăria Orașului Bușteni, Consiliul Județean Prahova, Institutul Național al Patrimoniului, Administrația Parcului Național Bucegi RA, Primăria Municipiului Ploiești și Autoritatea Națională pentru Turism.

Beneficiarul UAT Oraș Anina a făcut demersurile încă din 2016 către Societatea Națională de Transport Feroviar de Călători, Sucursala Regională Timișoara, pentru ca trenul care circula pe linia istorică inaugurată în 1863, pe așa numitul Semmering bănățean, să aibă o perioadă de oprire de 1:35 min. la Anina, deoarece este capăt de linie, pe traseul Oravița-Anina. Datorită frumuseții peisajului și a vagoanelor istorice din 1930 trenul este un punct de atracție pentru

turiști în sezonul cald, până la sfârșitul lunii octombrie. Numărul de turiști în medie lunar ar fi de aprox. 4.200, turiști care fac parte din grupul țintă al proiectului. Prin Planul de marketing s-au stabilit mai multe tarife pentru vizitarea viitorului Muzeu, prețul a fost stabilit ținând cont atât de costuri cât și de publicul vizat. Cu toate acestea, din Macheta financiară se observă că veniturile operaționale vor fi mai mici decât cheltuielile operaționale, situație în care diferența se acoperă anual din alocații bugetare - sume care asigură sustenabilitatea proiectului.

Analiza relevă că specificul investițiilor din cadrul PI 5.2 este dat de următoarele caracteristici: suprafețe medii de spații verzi, dotări cu echipamente care asigură funcționalitatea spațiilor - sistemul de iluminat public și dotări pentru colectarea selectivă a deșeurilor.

În orașul Buhuși, pentru a asigura sustenabilitatea din punct de vedere funcțional, resursele logistice și umane vor fi asigurate prin reorganizarea serviciilor din subordinea primăriei, fără a se suplimenta numărul actual de posturi. Persoanele din cadrul organigramei actuale vor fi alocate pentru întreținerea celor trei zone. Nu vor exista rapoarte contractuale cu impact financiar încheiate cu terți. Asigurarea mentenanței este posibilă prin intermediul serviciilor din subordinea primăriei, investiția conținând elemente deja existente în lista de servicii asigurate de entitățile aflate în funcție deja în organigrama primăriei. Proiectul vine în completarea unor inițiative complexe anterioare, finanțate din POR 2007-2013, Axa 1.1 PIDU.

Sustenabilitatea financiară a proiectului realizat de Municipiul Turda se va realiza prin alocarea de fonduri de la bugetul local și din veniturile proprii. Proiectul își dovedește sustenabilitatea financiară conform Machetei de analiză și previziune financiară; potrivit orizontului de timp analizat pentru implementarea și operarea investiției, cele 2 spații create și turnul de observație, pot contribui la buget cu surse de venituri proprii generate de investiție în urma evenimentelor organizate. Municipiul are resursele umane și capacitatea tehnică de operare a infrastructurii, iar sustenabilitatea investiției este asigurată și de faptul că proiectul face parte din Strategia integrată de dezvoltare durabilă 2017-2023-2030, obiectivul strategic 1 - TURDA SE REINVENTEAZĂ, Domeniul Strategic - Regenerare urbană, încadrându-se în direcțiile strategice privind regenerarea spațiilor verzi și managementul proprietăților vacante/degradate (terenuri și clădiri), Planul Urbanistic General al Municipiului Turda, Planul de Mobilitate Urbană Durabilă.

Analiza parteneriatului

Parteneriatul este considerat un factor de succes pentru asigurarea sustenabilității unui proiect, de aceea am analizat prezența acestei forme de asociere în cadrul beneficiarilor AP 5.

Din totalul proiectelor depuse în cadrul PI 5.1, 9,45% erau în parteneriat în timp ce pentru cele depuse în cadrul PI 5.2 1,02% aveau beneficiari în parteneriat. În cazul contractelor, se înregistrează **7,98% beneficiari în parteneriat** (15 contracte) în cadrul PI 5.1 și niciun beneficiar în parteneriat în cadrul PI 5.2. Se constată inexistența beneficiarilor în parteneriat în cadrul PI 5.2, dar având în vedere faptul că intervențiile finanțate s-au concentrat mai mult pe crearea spațiilor verzi, necesitatea și oportunitatea unui parteneriat nu au fost considerate necesare. Propunerile venite de la ONG intervievate în cadrul prezentei evaluări ar putea oferi noi perspective UAT; aceste propuneri ar putea deschide calea unor abordări noi pentru conceperea,

pregătirea și implementarea unor inițiative mai aproape de cetățeni, inițiative care să joace și un rol de formare a comunităților în aplicarea conceptului de revitalizare urbană.

Cercetarea noastră nu a identificat în rapoartele de evaluare POR anterioare o analiză a parteneriatului în cadrul DMI 5.3, de aceea nu se poate realiza o comparație pentru a stabili existența unui trend, dar aceste date pot fi folosite ca un punct de referință pentru evaluări viitoare.

Analiza complementarității/sinergieii cu alte intervenții

Dacă proiectele fac parte din cadrul unor strategii sau sunt complementare/în sinergie cu alte intervenții, se creează premisele unei sustenabilități mai ridicate. În urma acestor analize s-au obținut următoarele rezultate:

1. Din analiza celor 70 de cereri de finanțare și a studiilor de caz s-a constatat că toate proiectele fac parte dintr-o strategie locală.
2. Analizând tipul operațiunilor finanțate în cadrul POR, programului Ro-Cultura, PNDR și URABN Innovative actions se constată următoarele:
 - Există activități care au obiective comune cu cele ale POR (programului Ro-Cultura și PNDR) dar mărimea și intensitatea finanțării sunt diferite adresându-se practic unor nevoi diferite ale potențialilor beneficiari, unor categorii de beneficiari diferiți (și IMM în cazul programului Or-Cultura) sau limitând intervențiile doar pentru cele din mediul rural (în cazul PNDR);
 - Programul Ro-Cultura vizează în principal intervenții de tip *soft*, care asigură dezvoltarea culturii antreprenoriale, creșterea calității managementului siturilor culturale, promovarea expozițiilor sau cooperării internaționale;
 - Accesibilitatea programului URBAN Acțiuni Inovative este limitată în timp, necesită pregătirea proiectului în limba engleză și vizează în special proiecte cu soluții inovative de regenerare sau reconversie a spațiilor urbane;

Se poate concluziona că:

Inițiativele finanțate în cadrul AP 5 nu se suprapun cu alte acțiuni finanțate în cadrul altor programe, ci dimpotrivă, sunt complementare și pot intra în sinergie cu acestea; împreună, instrumentele de finanțare existente pentru potențialii beneficiari pot conduce la efecte conjugate atunci când sunt utilizate coroborat la nivelul unui areal geografic delimitat.

Analiza detaliată a complementarității este prevăzută în Anexa 13.

Coroborând cercetările și analizele realizate prin instrumentele specificate anterior, se apreciază că investițiile din cadrul AP 5 demonstrează un grad ridicat de sustenabilitate.

ÎE 5 - În ce măsură intervențiile finanțate au contribuit la creșterea atractivității turistice sau a zonei imobiliare prin acțiuni specifice?

Pentru a răspunde la această întrebare, au fost luate în considerare date obținute prin următoarele instrumente:

- cercetarea de birou (cereri de finanțare, MySMIS);
- cercetarea calitativă (sondaj prin chestionar on-line în rândul beneficiarilor, interviu și chestionar e-mail în rândul ONG, focus grupuri și studii de caz).

Un prim răspuns la această întrebare este că, la momentul realizării evaluării, nu există nicio contribuție la creșterea atractivității turistice în zonele supuse intervențiilor deoarece proiectele nu sunt finalizate.

În al doilea rând, pentru a permite un răspuns la această întrebare după finalizarea intervențiilor, s-a considerat util furnizarea unor date inițiale care pot constitui baza pentru cuantificarea efectelor intervențiilor în diferitele momente de implementare sau post implementare; creșterea indicilor de atractivitate (IAT) nu înseamnă neapărat că aceasta se va datora exclusiv intervenției. În **Anexa 20** se regăsesc IAT pentru locațiile proiectelor finanțate în cadrul AP pentru care INCTD a dispus de aceste date la momentul evaluării. Trebuie adăugat și că, la nivel de proiect și program, trebuie să existe o coroborare a indicatorilor pentru a putea măsura aceste efecte, și accesul la aceste informații actualizate să fie de natură a asigura monitorizarea și evaluarea.

Având în vedere cele specificate mai sus, cercetarea realizată a urmărit verificarea premiselor conținute în cadrul proiectelor analizate și care sunt riscurile, dacă este cazul, ca aceste premise să nu se verifice.

O mare parte a răspunsurilor pentru această întrebare de evaluare au fost deja detaliate în cadrul răspunsului la întrebarea de evaluare 1; sintetic este vorba de următoarele:

- toți respondenții la ancheta prin chestionar apreciază că va crește potențialul turistic al comunității; majoritatea consideră că există efecte pozitive ale investiției asupra creșterii atractivității orașului pentru turiști, dezvoltării afacerilor conexe cu turismul (cazare, masă, transport), implementarea unor programe culturale complexe și dezvoltarea infrastructurii necesare activităților culturale, precum și că va avea loc creșterea vizibilității regionale a obiectivului de patrimoniu. Într-o măsură mai mică, aproximativ jumătate dintre respondenți apreciază că intervențiile vor conduce la creșterea vizibilității la nivel național sau internațional;
- analiza aprofundată la nivelul studiilor de caz relevă că proiectele finanțate în cadrul axei dispun de o paletă largă de activități ce vor adăuga noi funcțiuni ale obiectivului cum ar fi:
 - crearea unei zone de recreere în cadrul unei noi strategii a orașului;
 - noi evenimente culturale ce vor promova obiectivul;
 - încheierea unor protocoale de colaborare cu Centrul de Informare Turistică
- prin intermediul contractelor finanțate prin PI 5.1, la sfârșitul implementării proiectelor, numărul vizitatorilor pe an va crește și se estimează că va atinge o valoare totală de peste 2.100.000 vizitatori la obiectivele finanțate. Această valoare conduce la o creștere medie a numărului de vizitatori pe an/pe obiectiv de 12.870 unități.

Aceste acțiuni vor conduce la creșterea atractivității zonei în care se realizează intervenția, fapt confirmat și de concluziile rezultate din consultarea celor 3 ONG.

În continuare vom exemplifica cu aspectele relevate din cercetarea pe teren, prin studiile de caz, vizite pe teren ce au oferit oportunitatea unor discuții aprofundate cu beneficiarii, vizualizarea obiectivelor (unele în stadiu avansat de implementare), verificarea premiselor de realizare a obiectivelor specifice, activităților și rezultatelor estimate în cererea de finanțare.

Elaborarea de către beneficiari a planurilor de marketing determină o gândire mai antreprenorială, orientată spre client, prin identificarea unor noi modalități de atragere de noi categorii din cadrul comunității. Mănăstirea Hurezi, de exemplu, planifică încurajarea voluntariatului, a actului participativ în rândul întregii populații, dar în special în rândul tinerilor prin intermediul evenimentelor organizate, contribuind astfel la procesul de educare a comunității Horezu dar și la promovarea obiectivului. MAPN va amenaja un spațiu expozițional în proiectul „Crucea Comemorativă a Eroilor Români din Primul Război Mondial” de pe Vârful Caraiman.

Parohia Scaune București va angaja un ghid pentru a îndruma turiștii într-un mod mai profesionist. Implementarea proiectului creează premisele creșterii calității serviciilor oferite de biserică comunității, dar și dezvoltarea de noi servicii, cum ar fi realizarea de seminarii, în vederea analizării picturii interioare, ce prezintă o însemnătate foarte mare de către studenții facultăților de teologie, și nu numai.

Exploatarea cu succes a investiției restaurate, consolidate, conservate și puse în valoare în urma implementării proiectului presupune ca Biserica „Buna Vestire” a Parohiei Mixte Româno-Elene să fie inclusă în cât mai multe programe și circuite turistice. Biserica se află în prezent inclusă în turul pietonal prin centrul vechi al Brăilei organizat de către Asociația Clubul de Turism „Proilavia” din Brăila. Agenția Sano Touring (www.sanotouring.eu), cu sediul în București, tour operator care desfășoară exclusiv activități de incoming, a inclus deja Biserica Greacă în programele desfășurate în regiune.

Municipiul Iași planifică o diversitate mare de activități noi. Fostele vestiare ale băii turcești, cu rol de băi de abur, vor deveni spații tampon și vor permite primul contact al publicului cu evenimentele interioare prin intermediul unor prezentări media a istoricului artelor vizuale și artelor performative. De aici se va accede spre spații expoziționale - fotografie, pictură, sculptură, desen, film sau spre zona teatrului contemporan, zona ce va putea găzdui și spectacole de muzică sau dans contemporan. Vor exista și dotări anexe, precum foyer, garderobă, cabine actori, circulații (inclusiv lift pentru persoane cu dizabilități). În demisol va fi organizată o zonă de socializare între artiști și public, întruniri artistice, ce se va extinde și în exteriorul clădirii, în curtea interioară. De asemenea, se propun spații pentru proiecții video, cinema, teatru experimental și o zonă de expunere. Etajul va cuprinde ateliere deschise în care publicul va putea lua parte la evenimentele ce se organizează, o sală de tip atelier dans/teatru și o zonă de mediatecă în care vor putea fi vizionate evenimente artistice contemporane înregistrate.

Municipiul Turda planifică facilități pentru realizarea de activități culturale în aer liber de tip: spectacol, concert, expoziții, proiecție de film, etc. fie evenimente unice, fie evenimente repetitive de tip festivalier, tabere de creație pentru sculptură, lecții în aer liber, spectacole de reconstituiri istorice, etc. Activitățile educaționale pot valoriza istoria locală și pe cea națională legată de domnitorul Mihai Viteazu sau pot fi de explorare și cunoaștere a patrimoniului natural al parcului. Datorită înălțimii sale, Turnul va oferi o frumoasă panoramă, atât a orașului, a pădurii cât și mai îndepărtată, precum Cheile Turzii și vecinătăți. Serviciile imediate ce vor fi dezvoltate sunt cele de transport, care vor lega Salina și implicit turiștii care o vizitează, de parc, crescând astfel timpul petrecut de un turist în oraș precum și șansa ca parcul să aibă un număr mai mare de vizitatori. Lipsa serviciilor conexe de tip cafenea, bistro, magazin de suveniruri etc. scade actualmente atractivitatea turistică, și de aceea există preocuparea municipalității pentru achiziția/concesionarea unui teren în vederea asigurării acestor servicii comerciale absolut necesare vizitatorilor.

Orașul Anina are în plan dezvoltarea unui muzeu al orașului în cadrul unui centru cultural, muzeu care să ilustreze multiculturalitatea, multiconfesionalitatea și multietnicitatea locuitorilor orașului. Acest muzeu/ punct muzeal se dorește a fi complex și să pună în valoare istoria, tradițiile, obiceiurile și conviețuirea armonioasă pe aceste meleaguri. O altă inițiativă prevede amenajarea unei piste de biciclete de aprox. 10 km pe vechiul terasament al căii ferate forestiere de pe valea râului Miniș, între locațiile Crivina și lacul Miniș, valorificând frumusețea Rezervației Cheile Nerei Beușnița, obținându-se astfel o conexiune cu Cascada Bigăr, conexiune mai rapidă și interesantă pentru cicloturism. Totodată, se intenționează integrarea ei în circuitul de cicloturism al județului Caraș Severin. Tot în perspectivă, pentru a crește atractivitatea turistică, dar și pentru a oferi noi facilități de recreere pentru locuitorii orașului, se va amenaja lacul Mărghițaș ca lac de agrement (a existat cu mulți ani în urmă) cu bărci, hidro biciclete, spații de alimentație publică și alte facilități necesare. La acestea se adaugă inițiativele private în direcția dezvoltării de structurii HORECA în oraș, ca o consecință a creșterii atractivității turistice și a încrederii că numărul de vizitatori care vor fi atrași de viitorul obiectiv turistic Ansamblul Puțul I va fi din ce în ce mai mare.

În concluzie, în baza analizelor și cercetărilor realizate, putem formula astfel răspunsul la întrebarea de evaluare:

- Măsura în care intervențiile contribuie la creșterea atractivității turistice este determinată atât de diversitatea tipurilor de acțiuni organizate, cât și de diversificarea categoriilor de instituții implicate în organizarea acestora;
- Elaborarea de către beneficiari a planurilor de marketing determină o gândire mai antreprenorială, orientată spre client, ceea ce constituie premisa unei mai bune administrări a sitului și atragerea mai multor vizitatori. Intervențiile realizate au determinat beneficiarii să planifice și să realizeze o diversificare a activităților;
- Sustenabilitatea intervențiilor determină măsura în care efectele intervențiilor de reabilitare a patrimoniului cultural sau de regenerare a zonelor urbane vor conduce la creșterea atractivității;

- Monitorizarea IAT înainte de implementarea intervenției și după finalizarea intervenției (inclusiv post implementare) poate constitui o bază pentru evaluarea impactului intervențiilor, dar efectul nu este neaparat o consecință exclusivă a intervenției;

Există și alți factori, în afara intervențiilor POR, care contribuie la atractivitatea turistică: baza tehnico-materială (structuri de primire-cazare, structuri de alimentație publică, structuri de agrement) și infrastructura generală (căile de acces - rutiere, feroviare, aeriene, navale).

c). Rezultatele, constatările în urma analizei

În urma analizării diferitelor informații obținute pe durata procesului de evaluare prin diferitele instrumente de evaluare folosite, s-au conturat următoarele considerații, în conexiune cu întrebările evaluării:

ÎE	Conținut evaluare	întrebare	Constatări
1	<p>În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la diversificarea economiilor locale prin dezvoltarea patrimoniului natural și cultural prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ creșterea numărului mediu de angajați din obiectivele de patrimoniu? ○ creșterea numărului mediu de vizitatori din obiectivele de patrimoniu? 		<p>În urma intervențiilor din cadrul AP 5, în baza rezultatelor furnizate de cercetările pe teren și studiile de caz realizate, la nivelul beneficiarilor s-au constatat următoarele domenii noi de activitate:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ evenimente artistice, culturale și didactice; ▪ înființarea de ateliere pentru industriile creative; ▪ participarea și realizarea de expoziții; ▪ meșteșuguri artizanale; ▪ activități de patrimoniu imaterial; ▪ încheierea de acorduri naționale și internaționale de promovare a obiectivelor; ▪ acorduri pentru gestiunea externă a infrastructurii. <p>Cu toate că intervențiile finanțate în cadrul AP 5 nu generează un număr ridicat de locuri de muncă, cel puțin nu pe termen scurt, se apreciază că implementarea planurilor de marketing din cadrul intervențiilor vor avea efectele estimate de către beneficiari, și pe termen mediu și lung să conducă la diversificarea economiilor locale. Cu titlu de exemplificare, din analiza celor 70 de cereri de finanțare s-a constatat crearea a 9 locuri de muncă, iar din cele 11 studii de caz analizate 3 proiecte menționează 9 noi locuri de muncă create direct și alte 40 locuri de muncă create indirect. Numărul locurilor de muncă nu este un indicator în cadrul intervențiilor din cadrul AP 5.</p> <p>Deoarece unele intervenții sunt localizate în zone în care turismul este singura activitate economică, intervențiile care sprijină valorificarea patrimoniului natural și cultural sunt esențiale pentru dezvoltarea comunităților repective. În acest sens, și coroborat cu</p>

ÎE	Conținut evaluare	întrebare	Constatări
			<p>interesul crescut față de tipurile de intervenții ale AP 5, apare necesar nu numai continuarea sprijinului financiar acordat prin intermediul POR, dar și suplimentarea alocărilor (la nivelul AP 5 valoarea proiectelor depuse în raport cu alocarea financiară FEDR+BS a fost de 182,5%).</p> <p>În cadrul POR s-au semnat contracte de finanțare pentru restaurarea a 177 obiective de patrimoniu cultural. Valoarea țintă a numărului obiectivelor de patrimoniu cultural restaurate asumată a se realiza prin program până în 2023 este de 45, în consecință se apreciază că există toate premisele ca această țintă să fie atinsă.</p> <p>Potrivit datelor din MySMIS, la sfârșitul implementării proiectelor din cadrul PI 5.1, numărul estimat al vizitatorilor pe an va crește și va atinge o valoare totală de 2.187.953 vizitatori, ceea ce reprezintă o creștere medie a numărului de vizitatori pe an/pe obiectiv de 12.870 unități. Calculul de eficiență a indicatorului este de 209 Eur/ vizitator, ceea ce înseamnă un cost unitar pe indicatorul "număr vizitatori" mai ridicat în cadrul intervențiilor POR 2014-2020 comparativ cu POR 2007-2013 cu 42,94%.</p>
2	<p>În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la îmbunătățirea calității vieții prin îmbunătățirea mediului urban?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Care este numărul de terenuri spații amenajate? Care este suprafața totală? ○ Care este reacția comunităților față de aceste modificări? 	<p>Analiza datelor înregistrate în SMIS relevă că până la 31.12.2018 s-au contractat 48 de proiecte în valoare totală eligibilă de 347.406.486 lei.</p> <p>Prin intermediul POR 2014-2020, în urma proiectelor contractate în cadrul PI 5.2, se va realiza o suprafață de 1.773.356 mp spațiu creat sau reabilitat până în 2023. Potrivit țintei specificate în POR, valoarea indicatorului pentru 2023 este de 109.219 mp, ceea ce permite concluzia că, dacă toate contractele se vor implementa cu succes, la sfârșitul perioadei de implementare ținta va fi considerabil depășită.</p> <p>Considerând calitatea locuirii, mai concret, calitatea cartierului (a vecinătății) ca parte a elementelor definitorii pentru condițiile de viață, s-au cercetat percepțiile beneficiarilor, prin intermediul sondajului prin chestionarul on-line, s-au purtat discuții cu beneficiarii la momentul vizitei pe teren și în cadrul focus grupului regional/interviului de grup. S-au consultat și trei ONG cu activitate în domeniul educației de mediu, promovarea valorilor societății civile și dezvoltarea de proiecte comunitare locale pentru tineri care au confirmat în cea mai mare parte concluziile obținute de la beneficiari și au adăugat și alte perspective pentru intervențiile din cadrul PI 5.2.</p> <p>Constatările rezultate în urma cercetărilor și analizelor sunt:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Intervențiile contribuie la îmbunătățirea calității vieții prin: reconversia terenurilor degradate și transformarea lor în locuri destinate diferitelor activități de recreere, socializare și petrecere a timpului liber ale comunității în principal, dar 	

ÎE	Conținut evaluare	Întrebare	Constatări
			<p>și la influențarea pozitivă asupra parametrilor de mediu (creșterea suprafețelor verzi va reduce nivelului de poluare) și înfrumusețarea zonelor urbane din respectivele comunități. Reducerea prezenței zonelor degradate și/ sau abandonate ce se reflectă în mod negativ asupra calității vieții și a imaginii cetățenilor este un factor apreciat la nivelul comunităților;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Intervențiile realizate în cadrul proiectelor obiect al studiilor de caz relevă că intervențiile vizează în mare măsură reabilitarea spațiilor verzi, dar și că pot conduce la reacții negative din partea comunității dacă implementarea nu gestionează corespunzător aceste aspecte; ▪ ONG apreciază că intervențiile PI 5.2 afectează calitatea vieții, preponderent în foarte mare măsură, prin: <ul style="list-style-type: none"> ○ creșterea suprafețelor verzi pentru satisfacerea nevoii de agrement și recreere a populației urbane; ○ îmbunătățirea mediului înconjurător din zonele urbane; ○ creșterea atractivității zonelor urbane prin creșterea numărului obiectelor de mobilier urban; ○ creșterea atractivității orașului pentru turiști; ○ crearea de piste pietonale, străzi și piste pentru bicicliști; ○ beneficiarii sunt toate categoriile populației, dar în foarte mare măsură copii preșcolari, bătrânii și tinerii. <p>ONG au exprimat o serie de propuneri în sfera obiectivului specific (i.e. reconversia și refuncționalizarea terenurilor și suprafețelor degradate), idei de revitalizare efectivă a ceea ce rezultă în urma intervențiilor PI 5.2 cum ar fi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ revitalizarea unor locații neutilizabile ale orașului și transformarea acestora în spații de petrecere a timpului liber, spații verzi prin integrarea cu acțiuni/ inițiative care să ofere contexte de creștere și dezvoltare a comunității, direcții de bune practici în acele locuri; ○ dezvoltarea unor proiecte/spații pilot, cu activități care să implice comunitatea locală alături de urbaniști, sociologi, experți pe dezvoltare urbană, dar și alte categorii de experți pe principiul economiei circulare.
3	<p>În ce măsură premisele avute în vedere la stabilirea tipurilor de operațiuni eligibile pentru finanțare se verifică în practică (în implementare)?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Cum poate fi îmbunătățit modul de soluționare a problemelor identificate în cadrul acestei AP sau 	<p>Logica intervenției s-a analizat prin prisma nevoilor identificate, operațiunilor eligibile, țintelor estimate (rezultatele) și gradului de răspuns al grupului țintă cărui se adresează intervențiile, alocările financiare, gradul de contractare și situația plăților și s-a concluzionat că premisele avute în vedere la stabilirea tipurilor de operațiuni eligibile pentru finanțare s-au verificat în implementare. Datele de fundamentare se prezintă în continuare.</p> <p>Totalul finanțării nerambursabile alocate AP5 (FEDR+BS) în valoare de 435.112.890 Euro a fost distribuit în proporție de 75,15% PI 5.1 și</p>	

ÎE	Conținut evaluare	întrebare	Constatări
	<p>pentru intervenții similare viitoare?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ce tipuri de intervenții/mecanisme de implementare s-au dovedit a fi eficace și de ce? 	<p>24,85% PI 5, ceea ce înseamnă 326.971.215 Euro, respectiv 108.151.675 Euro.</p> <p>În cadrul AP 5 s-au lansat 13 apeluri: 3 apeluri istorice (cereri depuse pe hârtie) în 2015 (2 apeluri pentru PI 5.1 și 1 apel pentru PI 5.2), 7 apeluri în 2017 (4 apeluri pentru PI 5.1 - dintre care 1 apel pentru proiecte ITI și 1 apel pentru proiecte SUERD, și 3 apeluri pentru PI 5.2 - dintre care 1 apel pentru proiecte SUERD) și 3 apeluri în anul 2018 pentru PI 5.1 (dintre care 2 apeluri pentru proiecte nefinalizate). Toate apelurile erau închise la 31.12.2018.</p> <p>În cadrul acestor 13 apeluri s-au depus 373 de proiecte, 275 de proiecte în cadrul PI 5.1 (reprezentând 80,83% din totalul proiectelor depuse) și 98 de proiecte în cadrul PI 5.2 (reprezentând 19,17% din totalul proiectelor depuse).</p> <p>Raportul dintre alocarea FEDR+BS a proiectelor depuse și alocarea FEDR+BS POR este de 182,5% la nivel de AP și de 196,6% la nivel de PI 5.1, respectiv 140,0% la nivel de PI 5.2.</p> <p>Din cele 236 de contracte însumând o valoare totală eligibilă de 2.478.596.667 lei se poate calcula o valoare medie a proiectului de 10.502.528,25 lei.</p> <p>Raportul dintre alocarea FEDR+BS a proiectelor contractate și alocarea FEDR+BS POR este de 119,1% la nivel de AP, de 136,2% la nivel de PI 5.1, și de 67,2% la nivel de PI 5.2.</p> <p>În ceea ce privește valoarea medie a proiectului la nivel de regiuni, regiunea BI înregistrează valoarea cea mai ridicată (13.187.921 lei), în timp ce regiunea Centru înregistrează valoarea cea mai scăzută (6.250.221 lei). La nivelul superior al mediei proiectelor se situează și regiunea SE (11.944.196 lei), regiunea NE (11.399.202 lei), regiunea SV Oltenia (11.355.363 lei) și regiunea Sud-Muntenia (11.239.894 lei). Regiunea NV înregistrează o valoare medie a proiectului de 10.959.950 lei, în timp ce regiunea V are o valoare medie a proiectului de 9.861.441 lei, ambele regiuni situându-se sub media națională.</p> <p>Contribuția fiecărei regiuni la realizarea indicatorului 1S23 - Obiective de patrimoniu cultural restaurate este, în ordine descrescătoare, următoarea: 1. Centru 21.47%, 2. NE 16.38%, 3. NV 15.25%, 4. SV Oltenia 12.99%, 5. S Muntenia 12.43%, 6. SE 11.30%, 7. V 6.78% și BI 6.78%.</p> <p>Suma plăților (FEDR) raportate la 31.12.2018 la nivelul axei sunt în valoare de 186.398.696 lei, ceea ce reprezintă 13,11% din valoarea alocării.</p> <p>De menționat că la nivel regional, regiunea NV înregistrează un procent de absorbție superior celui la nivel mediu european (27,13%</p>	

ÎE	Conținut evaluare	întrebare	Constatări
			<p>față de 27% la aceeași dată) și regiunea SV Oltenia are un procent puțin sub această medie (21,91%). Regiunea NE înregistrează 13,61% plăți în raport cu alocarea, regiunea SE 13,30%, regiunea S Muntenia 14,18%, regiunea V 11,36%, regiunea Centru 3,52% și regiunea BI 2,73%. Regiunile cu cel mai mare grad de absorbție au și numărul cel mai mare de contracte din categoria proiectelor nefinalizate. Introducerea în cadrul POR a proiectelor nefinalizate a fost o decizie care a condus la creșterea gradului de absorbție.</p> <p>Ținta de 54.117.647 Euro, asumată prin Cadrul de performanță pentru anul 2018 privind suma totală a cheltuielilor eligibile din sistemul Autorității de Certificare este îndeplinită în proporție de 73,86%.</p> <p>Analiza ratei de contractare pe fiecare tip de intervenție arată că:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ cea mai ridicată rată de contractare s-a înregistrat din FEDR (pentru PI 5.1 apel istoric) și proiectele nefinalizate pentru regiunea BI (100%) și proiectele nefinalizate pentru regiunile mai puțin dezvoltate (91,67%); ▪ intervențiile tip ITI pentru 5.1 au înregistrat o rată de contractare de 66,67%; ▪ intervențiile tip SUERD pentru PI 5.1 au înregistrat o rată de contractare de 10%, iar pentru PI 5.2 0%, deoarece proiectele la 31.12.201 erau în proces de contractare. <p>În ceea ce privește numărul de obiective restaurate:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ prin intervențiile tip FEDR se restaurează 168 de obiective; ▪ prin intervențiile tip ITI se restaurează 6 obiective; și ▪ prin intervențiile tip SUERD se restaurează 3 obiective. <p>Din perspectiva indicatorului număr de turiști, potrivit datele preluate din MySMIS, rezultă că proiectele de tip FEDR sunt cele mai eficiente, iar cele tip SUERD cele mai puțin eficiente). Creșterea numărului de turiști/ an va fi generată astfel:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 2.162.159 turiști/ an de intervențiile FEDR (cost 941,26 lei/vizitator); ▪ 25.409 turiști/ an de intervențiile ITI (cost 3.311,99 lei/vizitator) și ▪ 385 turiști/ an de intervențiile tip SUERD (cost 43.918.04 lei/ vizitator). <p>La nivelul sistemului de implementare POR s-au identificat o serie de aspecte care pot conduce la eficientizarea diferitelor procese.</p>
4	Care este nivelul de sustenabilitate a acțiunilor promovate de POR?		<p>Se apreciază că investițiile din cadrul AP 5 demonstrează un grad ridicat de sustenabilitate. Analiza efectuată asupra a 70 de cereri de finanțare și a celor 11 studii de caz demonstrează că beneficiarii dispun de resursele financiare pentru acoperirea cheltuielilor legate</p>

ÎE	Conținut evaluare	întrebare	Constatări
			<p>de menținerea investiției și după încetarea sprijinului acordat și prezintă și alte premise pentru asigurarea sustenabilității proiectului. Toate proiectele AP 5 sunt parte a unor strategii locale și există la nivelul PI 5.1 7,98% proiecte în parteneriat, factori care contribuie la asigurarea sustenabilității.</p> <p>Inițiativele finanțate în cadrul AP 5 nu se suprapun cu alte acțiuni finanțate în cadrul altor programe, ci dimpotrivă, sunt complementare și pot intra în sinergie cu acestea. Împreună, instrumentele de finanțare existente pentru potențialii beneficiari pot conduce la efecte conjugate atunci când sunt utilizate coroborat la nivelul unui areal geografic delimitat.</p> <p>Nu s-au identificat la momentul realizării evaluării riscuri care pericliteze premisele considerate pentru implementarea proiectelor.</p>
5		În ce măsură intervențiile finanțate au contribuit la creșterea atractivității turistice sau a zonei imobiliare prin acțiuni specifice?	<p>Efectele intervențiilor contribuie la creșterea atractivității turistice prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ creșterea vizibilității obiectivului finanțat la nivel regional, dar și național sau internațional; ▪ dezvoltarea afacerilor conexe cu turismul (cazare, masă, transport); ▪ implementarea unor programe culturale complexe și dezvoltarea infrastructurii necesare activităților culturale; ▪ implementarea unor activități ce vor adăuga noi funcțiuni obiectivului. <p>Sustenabilitatea intervențiilor determină măsura în care efectele intervențiilor de reabilitare a patrimoniului cultural sau de regenerare a zonelor urbane vor conduce la creșterea atractivității. Pentru creșterea atractivității turistice trebuie considerați și alți factori, în afara intervențiilor POR, cum ar fi: existența unei baze tehnico-materială (structuri de primire-cazare, structuri de alimentație publică, structuri de agrement) și a infrastructurii generale (căile de acces - rutiere, feroviare, aeriene, navale).</p>

5. Concluzii, recomandări și lecții învățate

Concluzii

Având în vedere stadiul de implementare a tuturor proiectelor din cadrul AP5, și anume că niciun proiect nu este finalizat, evaluarea s-a concentrat preponderent pe aspectele legate de logica intervenției și mecanismele de implementare dar și pe analiza premiselor de realizare a rezultatelor propuse prin program.

Așa cum sunt definite obiectivele specifice și selectați indicatorii de proiect, evaluarea modului în care intervențiile vor contribui la diversificarea economiilor locale este dificil de cuantificat, fără asigurarea unor indicatori și a surselor de colectare a acestora. Intervențiile din cadrul PI 5.1 au ca rezultat cert restaurarea patrimoniului, ceea ce este o nevoie imediată, rezultat care pe termen mediu și lung, cu un set de politici concertate și susținute atât la nivel central cât și local, vor conduce la dezvoltarea și diversificarea economiilor locale. Este de subliniat că aceste intervenții sunt, în opinia beneficiarilor și a factorilor interesați consultați în procesul de evaluare, de o deosebită importanță, având în vedere potențialul de care dispune România. Pentru localitățile de dimensiuni mai mici, integrarea obiectivelor finanțate prin POR în circuite turistice și obținerea statutului de stațiune turistică, pot reprezenta motorul unei revigorări economice cu real impact asupra nivelului de trai al comunităților.

Intervențiile POR sunt complementare cu alte măsuri finanțate în cadrul PND și programului Ro-Cultura dar și a programului european URBAN Innovative Actions. Prezența parteneriatelor în implementarea proiectelor, o bună capacitate financiară demonstrabilă prin fluxurile financiare pentru 10 ani de exploatare a investiției și asigurarea unui management de proiect profesionist constituie premise pentru o bună sustenabilitate a intervențiilor.

În ceea ce privește stadiul actual al implementării POR, se poate afirma că nu se conturează motive pentru a aprecia că operațiunile finanțate nu se vor finaliza în termenul final de implementare. Cu toate că au existat întârzieri în demararea efectivă a implementării programului, intervențiile finanțate în cadrul AP5 sunt aproape în totalitate în linie cu planul de activități stabilit. În baza analizei efectuate s-a constatat că doar aproximativ 8% dintre contracte au înregistrat întârzieri, dar bună parte dintre beneficiarii în cauză au reactualizat planul de activități și proiectul se încadrează în termenul final de implementare. Există un număr de contracte ce au fost considerate cu risc moderat sau mare, dar ele reprezintă doar 1,27% din numărul total al contractelor.

Referitor la nivelul plăților, suma plăților (FEDR) raportate la 31.12.2018 la nivelul axei este în valoare de 186.398.696 Lei, ceea ce reprezintă 13,11% din valoarea alocării. De menționat că la nivel regional, regiunea NV înregistrează un procent de absorbție superior celui la nivel mediu european (27,13% față de 27% la aceeași dată) și regiunea SV Oltenia are un procent puțin sub această medie (21,91%), acestea fiind regiunile cu numărul cel mai mare de contracte din categoria proiectelor nefinalizate.

Ținta financiară intermediară pentru anul 2018 de 54.117.647 Euro, asumată prin Cadrul de performanță, privind suma totală a cheltuielilor eligibile din sistemul Autorității de Certificare,

este îndeplinită în proporție de 73,86%, ceea ce se apreciază pozitiv, considerând întârzierea lansării apelurilor de propuneri.

În legătură cu sistemul de implementare, s-au identificat o serie de aspecte ce pot fi îmbunătățite și care sunt în competența AM, dar și aspecte din afara responsabilității AM, dar care pot face subiectul cooperării interinstituționale cu alte autorități care au responsabilități în domeniul culturii sau educației.

Recomandări

Recomandări aferente perioadei curente de programare

Pentru reducerea perioadei de contractare:

- Utilizarea resurselor de asistență tehnică pentru suplimentarea resurselor interne de personal;
- Evidențierea versiunii cele mai recente în MySMIS rezultate în urma diferitelor modificări ale cererii de finanțare și anexelor, pentru consolidarea pachetului de documente necesar contractării;

Pentru a creșterea eficienței procesării cererilor de plată/ cererilor de rambursare:

- Renunțarea la solicitarea documentelor care există deja la dosarul contractului.

Pentru a creșterea eficienței și eficacității procesului de management al implementării:

- Utilizarea mai eficientă a MySMIS prin:
 - a. Adaptarea sistemului nevoilor tuturor categoriilor de utilizatori (consultarea utilizatorilor în legătură cu probleme întâmpinate);
 - b. Crearea unor meniuri care să preia informația între aceleași câmpuri când este prevăzută într-un loc o anumită informație, pentru evitarea încărcării multiple a informației/ documentelor;
 - c. Verificarea datelor existente în sistem, în special a indicatorilor (nu toate proiectele au încărcate indicatorii), deoarece s-au constatat inadvertențe în raport cu datele existente la nivelul OI și informațiile prevăzute în cererile de finanțare.(valabil și pentru perioada de programare viitoare).

Recomandări aferente perioadei de programare viitoare

Pentru creșterea relevanței intervențiilor POR și reducerea disparităților regionale:

- Alocările intervențiilor să respecte specificul regional (de ex. alocările pentru intervențiile asupra patrimoniului cultural să fie corelate cu potențialul monumentelor istorice din cadrul fiecărei regiuni de dezvoltare);
- Considerarea finanțării și altor tipuri de operațiuni, cu un grad înalt de sustenabilitate și mai eficiente, de tipul exemplului prevăzut în cadrul studiului (proiectul SPIRE).

Pentru a asigura o eficacitate sporită a intervenției POR:

- Îmbunătățirea sistemului de indicatori pentru o cuantificare realistă și acurată a efectelor (de ex. diferențierea indicatorilor de realizare - mp reabilitați, și de rezultat - nr. turiști; utilizarea indicatorilor compoziți - indicele atractivității patrimoniului/siturilor sprijinite);

Pentru a creșterea capacității de elaborare și implementare a politicilor regionale:

- Măsuri de sprijin pentru creșterea capacității administrative la nivelul UAT, în special în domeniul achizițiilor publice și managementul de proiect;
- Promovarea parteneriatului la nivel local între beneficiari, mai ales la nivelul autorităților publice locale de mici dimensiuni care nu dispun de resurse suficiente pentru finanțarea proiectele complexe, dar care prin realizarea unor parteneriate locale pot fi asigurate;

Pentru a creșterea eficacității procesului de management al implementării:

- Deschiderea liniilor de finanțare imediat după aprobarea POR;
- O mai largă consultare pentru realizarea ghidului solicitantului în vederea realizării unui conținut mai clar și ușor de completat al cererii de finanțare;
- Sesiuni de pregătire cu solicitanții pentru clarificarea conținutului ghidului solicitantului, cu accent pe criteriile de eligibilitate, costuri eligibile și încadrarea anumitor spețe, așa cum au reieșit din perioada de programare curentă;
- Dimensionarea resurselor de personal la nivel de AM și OI în conformitate cu gradul de înărcare a sarcinilor;
- Utilizarea mai susținută a resurselor de asistență tehnică în momentele de vârf de sarcină când resursele interne la nivel de AM și/ sau OI nu sunt suficiente;
- Evaluarea periodică a campaniilor de promovare POR pentru a stabili eficiența utilizării banilor alocați pe diferite canale de promovare (de ex. prin sondaj la nivelul grupurilor țintă).

Alte măsuri, inclusiv legislative, care ar putea fi de interes pentru Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice:

- Elaborarea de planuri teritoriale și locale de peisaj integrate celor de amenajare a teritoriului și de management al monumentelor și al siturilor istorice;
- Realizarea unor planuri integrate de dezvoltare urbană, inclusiv prin includerea reconversiei culturale a unor zone în cartiere creative, centre culturale etc.;
- Includerea dimensiunii culturale și a problematicii privind calitatea locuirii în programele de regenerare urbană și rurale dezvoltate;
- Întărirea cooperării interinstituționale pentru realizarea unui cadru unitar privind sistemul de protecție a patrimoniului natural, construit și a peisajului, pregătirea și formarea de restauratori, manageri de sit patrimonial. Un plan de acțiune pentru creșterea numărului de experți acreditați, care să poată interveni asupra patrimoniului, trebuie elaborat împreună cu autoritățile de resort (Ministerul Culturii și Identității Naționale și unitățile descentralizate la nivel județean);
- Inițierea unor proiecte-pilot/ programe-cadru de dezvoltare locală și regională care:
 - ✓ să includă patrimoniul construit și alte elemente de patrimoniu cultural imaterial;
 - ✓ să integreze dimensiunea conservării și cea a transmiterii către generațiile următoare a patrimoniului cultural imaterial - practicile asociate meșteșugurilor tradiționale și încurajarea antreprenoriatului pentru generarea unei valori economice care poate susține în timp vitalitatea valorii culturale;
 - ✓ să urmărească realizarea de studii privind integrarea politicilor de peisaj cultural și natural care să vizeze recuperarea și regenerarea peisajelor degradate sau aflate în pericol de degradare cu respectarea tradițiilor locale și al dezvoltării durabile, care să

permită testarea metodologiilor planurilor Strategia pentru cultură și patrimoniu național 2016-2022 în vederea evaluării acestora (ex.: comuna Limanu).

Lecții învățate, modele de bune practici

La nivelul AM și OI POR

- ✓ Buna colaborare dintre AM și OI POR a condus la îmbunătățirea condițiilor de eligibilitate pe durata lansării diferitelor apeluri (în special pentru proiectele "nefinalizate") în raport cu primele lansări din 2016 (de ex.: introducerea unei noi categorii de solicitanți, acceptarea autorizației de construcție și a contractului de lucrări semnat în locul actelor doveditoare proprietății la depunerea proiectului, acceptarea lucrărilor de extindere, acceptarea ca și reprezentant legal și a parohului nu numai a chiriacului, eliminarea ca și activitate obligatorie a digitizării sitului);
- ✓ Scurtarea perioadei de evaluare și selecție, prin cumularea unor etape (vizita la fața locului în ETF);
- ✓ Scurtarea perioadei de implementarea POR prin semnarea contractului la stadiul de SF/PT;
- ✓ Un nou mecanism al cererilor de plată, introdus în aprilie 2013, cu impact substanțial asupra creșterii gradului de absorbție.

La nivelul beneficiarilor

- ✓ O mai bună planificare a activităților din faza de concepție a cererii de finanțare, cu o marjă mai mare de siguranță;
- ✓ Consultarea opiniei unui constructor/contractor cu experiență poate face diferența dintre un plan realist și unul mult prea ambițios;
- ✓ Beneficiarii au conștientizat necesitatea unei relații permanente de colaborare cu furnizori profesioniști, capabili să identifice toate riscurile asociate proiectului prezent și disponibili să-și sfătuiască clientul asupra acestora și a modalităților de soluționare, dar și a unei bune comunicări cu departamentele din sistemul de implementare a POR;
- ✓ În cazul proiectelor care presupun punerea în aplicare a unor concepte care înglobează un quantum mare de soluții ce pot fi definitive doar prin detaliile de execuție aferente etapei PT, beneficiarul ar trebui să solicite prestatorului din faza SF/DALI să includă și un caiet de sarcini pentru realizarea PT;
- ✓ Implicarea directă a beneficiarului în toate fazele de implementarea a proiectului este o condiție de bază pentru succesul proiectului (urmărirea activității firmei de consultanță ce asigură sprijinul în implementare);
- ✓ În cazul în care beneficiarul alege să detalieze soluția estimată în SF/DALI printr-un concurs de soluții, este necesar să se solicite: detalierea conceptului, detalierea obiectelor componente, materiale, soluții, tehnologii adecvate, criterii pentru selectarea furnizorilor;

Anexat studiului sunt prezentate și două modele studiate în afara cazurilor de studiu POR, ce pot fi folosite ca **model de bune practici** pentru intervențiile similare viitoare:

- Prezentare schematică a măsurilor finanțate în cadrul a două programe operaționale regionale din Italia, Campania și Marche, regiuni ce dețin printre cele mai multe obiective de patrimoniu din Italia, cu acțiunile eligibile și o prezentare generală a regiunilor pentru încadrarea în context. Se evidențiază o abordare integrată a tuturor domeniilor în relație cu

obiectivul de patrimoniu: intervenții în investiții tip hard și soft; intervenții pentru protejarea patrimoniului natural regional, cu referire în special la zonele cu cea mai mare atractivitate, cu referire în special la zonele Natura 2000, intervenții pentru protejarea, valorizarea și conectarea la rețea a patrimoniului cultural, material și imaterial, în zone de atracție de importanță strategică, cum ar fi consolidarea și promovarea proceselor de dezvoltare; sprijin pentru utilizarea integrată a resurselor culturale și naturale și promovarea destinațiilor turistice. (Anexa 3);

➤ Proiectul SPIRE, un proiect al municipalității Baia Mare depus în cadrul programului european Urban Innovative Actions și care aplică o metodă inovativă de regenerare urbană pe termen lung, cu costuri mici și într-un context de reciclare economică a materiilor rezultate. Este vorba de fitoremediere/fitoregenerare, re-utilizarea pe termen lung a pământului și strategia de dezvoltare bioeconomică, prin reintegrarea a 650 de hectare de teren de tip *brownfield*, foste platforme industriale. (Anexa 12)

Dintre studiile de caz finanțate prin POR, putem afirma că proiectul "Centrul internațional de artă contemporană: reabilitarea și refuncționalizarea clădirii fostei Băi Comunale (Baia Turcească)" este un model de bune practici atât ca abordare, cât și ca viziune, prin prisma rezultatelor estimate a se obține.